ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

МАРИЙ КОММУНА

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 31 (18413) | 1990 ий 6 февраль, кушкыжмо | Акше 3 ыр

КПСС Центральный Комитетын Пленумжо

5 февральыште Кремльыште КПСС ЦК-н Пленумжо пашам ышташ тӱҥалын. Пленумышто партийын XXVIII съездшылан КПСС ЦК-н платформыжын проектшым каҥашат.

Докладым КПСС ЦК-н Генеральный секретарьже, СССР Верховный Совет Председатель М. С. Горбачев ыштен.

Кечывал деч ончыч доклад почеш прениыште ойленыт: Украинысе Компартийын Киевский горкомжын первый секретарьже А. И. Корниенко, КПСС ЦК член, КПСС Московский обкомын первый секретарьже В. К. Месяц, Узбекистанысе Компартий ЦК-н первый секретарьже И. А. Каримов, КПСС ЦК член, СССР-ын Калык образований шотышто Государственный комитетшын председательже Г. А. Ягодин, Ленинград, «Ижорский завод» производственный объединенийысе партком секретарь Ю. П. Архипов, КПСС Московский горкомын первый секретарьже Ю. А. Прокофьев, КПСС ЦК членыш кандидат, РСФСР Верховный Совет Президиум Председательын заместительже Т. Г. Иванова, КПСС ЦК член, Белоруссийысе Компартий ЦК-н первый секретарьже Е. Е. Соколов, Донецкий область, «Артемуголь» производственный объединенийысе «Кочегарка» шахтын мастер-взрывникше К. Г. Фесенко, КПСС-ын Центральный Ревизионный комиссийжын членже, Латвийысе Компартий ЦК-н первый секретарьже Я. Я. Вагрис, КПСС ЦК член, СССР Верховный Советын строительство да архитектура йодыш шотышто комитетшын председательже Б. Н. Ельцин, КПСС Северо-Осетинский обкомын первый секретарьже А. С. Дзасохов, КПСС ЦК член, Украинысе Компартийын Киевский обкомжын первый секретарьже Г. И. Ревенко ойленыт.

Пленум шке пашажым умбакыже ышта.

(ТАСС)

УЭШ ПОЧМО ОЗАНЛЫКЫШТЕ

социально-экономический йодышым илышыш шыҥдараш йӧн ешаралтын

КОДШО ийын Курык марий районышто кок у озанлык шочын: «Маяк» да Чапаев лӱмеш колхоз-влак. Ондак вес озанлык радамыш пуреныт. Могай амал ойырлаш таратен? Мутлан, Картук велысе ял-влакым Усола сельсоветыш ушымек, социальный йодышым решатлымаште ятыр нелылык лектын, еҥ-влаклан пашам муаш куштылго огыл лийын. Шофер ден механизатор-влаклан пашашке Усолашке кошташышт пернен. Шке кӱлешлан иктаж-мом возыктен налаш пенсионер-влакланат тушкак каяшышт логалын. Тыге Картукышто илыше-влак индеш ий чоло орланеныт. Кодшо ийын нунын йодмышт почеш сельсоветым да колхозым уэш почмо. Ынде Картук селаште сельсовет пӧрт ӱмбалне йошкар флаг лойгалтеш.

— Сельский Советна лу ялым ушен шога. Альтернативный негызеш калык депутатыш кандидат-влакым темлыме,— ойла исполкомын секретарьже З. Г. Кособокова. — Ме лучко депутатым сайлышаш улына. Шижалтеш: тыште илыше-влак ялым уэш йол ӱмбаке шогалтынешт.

Сессийыште бюджетым пеҥгыдемме годым 7480 теҥгем йоча садым почаш, пекарньым чоҥымашке ойыраш палемдыме. Пачер-влакат кӱлыт. Кодшо ийлаште Когосир ялыште вольык ончышо-влаклан кум пу пӧртым чоҥымо. Картукышто леведыш йымаке кум пӧрт пурам пуртымо, ынде нуным тушто илышаш еҥвлак шкештак чоҥген шуктат. Ондак илыме вер укелан кӧра икмыняр самырык еш Усолашке кусен ыле. Ынде нуно мӧҥгеш пӧртылыт. А эше мыняр еш олашке каен! 1962 ийыште Картук кандашияш школыш 380 тунемше коштын гын, кызыт — улыжат 106.

Еҥ-влак ялыште илышт манын, сельсовет исполкомлан социальный йодышым рӱдӧ илемыште веле огыл, моло яллаштат решатлаш перна. Салымсолаште, Цартакыште водопроводым ыштыман. Келгыгаремыште колонкым олмыктыман.

У сельсовет кундемыште Чапаев лӱмеш у колхоз верланен, йол ӱмбаке шогалеш. У озанлыклан районысо да республикысе орган-влакын полышышт кӱлеш. Колхоз правлений член-влак социально - экономический планым илышыш пуртышаш верч пашалан кыртмен пижыныт.

— Специалист-влакым ойырен налына, вуйлатыше аппаратым кугемдаш огына шоно,— манеш тӱҥ агроном В. В. Артюшов. — «Курал-ӱдымӧ» мландына 1439 гектар уло. Тидыже вольыклан кургым шапашлаш сита. Теҥий кажне гектар гыч коло вич центнер пырчым да шӱдӧ коло центнер пареҥгым налаш палемденна, тидлан мландын шурным шочыктен кертме виижым кугемдыман.

Колхозышто вольык озанлыкым виянгдыме кӱшеш парышым налаш шонат. Тӱҥ зоотехник Г. Г. Маликеевын мутшо почеш, ушкал комплексын коллективше 1989 ийлан обязательствыжым эртарен шуктен. Мутлан, доярка-влак В. Г. Петрова ден Н. М. Кособокова кажне ушкал деч 4800 утла килограмм шӧрым лӱштеныт. Сай лектышын тыгак Т. В. Таманова, В. П. Чудакова да молат шуэныт. Кызыт пашаеҥ-влак ушкал деч сутка еда лу килограмм утла дене шупшылыт. 1990 ийыште 212 тонн шылым, 1835 тонн шӧрым ыштен налаш палемдыме. Тышке шуаш кӱтӱм уэмдыман. Комплекс йыр кӱтымӧ верым саемдыман.

50—60-шо ийлаште колхоз председательлан ыштыше, пашан ветеранже В. А. Артюшовын мутшо почеш, озанлыкын государство ончылно парымже лийын огыл. В. А. Артюшов вуйлатыше-влаклан пайдале ойжо дене полшен шога. Ачажын тӱҥалме пашажым ынде Виталий эргыже шуя, колхозышто тӱҥ агрономлан ышта.

Чапаев лӱмеш колхозым писынрак виянгден колтышаш верч Картук велысе чумыр калык пижын. Мутлан, М. А. Кусуткин ондак Козьмодемьянскысе «Копир» заводышто ыштен, ынде колхозышто токарьлан тыршаш тӱҥалын. Совет Армий гыч пӧртылшӧ рвезе-влакат озанлыкешак кодыт. Лу самырык рвезе автомашинам виктараш шинчын. Паша вер ӱдыр-влакланат кӱлеш, сандене озанлык вуйлатыше-влак калык кучылтмо сатум лукмо цехым почаш шонат. Пырче йоҥгыштымо вакшым, пилорамым уэмдаш, калыклан кӱлешан икмыняр объектым чоҥаш палемденыт.

Верысе интеллигенций —туныктышо, культура, медицина пашаеҥ-влак тӱшка озанлык верч, тусо илышым саемдышаш верч вуйын шогат. А тӱшка вий дене нелылык гыч лекташ куштылгырак.

И. ЛОБАНОВ,
«Ленин корны» райгазет редакций пашаеҥ.

Марий Эл: теҥгече таче эрла

Манеш-манеш да чын

Чодыра шергештме нерген манеш-манеш кодшо ий мучко чот шарлен ыле. Мом гына ышт ойлышт.

Тиде кечылаште чодыра озанлык шотышто «Марилес» территориальный производственный объединенийыш у прейскурант толын. Тушто мемнан корреспондентлан тыге увертареныт:

— Чынак, чодыран акше шергештын. Но ик семын огыл. Мутлан, Горький областьыште, Мордовийыште, Чувашийыште 1,93—1,86 гана шергештын гын, мемнан республикыште — 1,7 гана. Тиде — делянкысе пушеҥгылан. Пырня 50 процентлан шергырак лийын, оҥа — 70 процентлан. Пу кум пачаш шергештын.

— Тыгеже верысе бюджет палынак пойдаралтеш?

— Кум миллионат 500 тӱжем теҥгелан.

— Тидын жапыштак калыкын кӱсенже йомдаралтешыс.

— Уке, магазин гоч ужалыме чодыра ожнысо гайрак акан кодеш. Пу, эсогыл, изишлан шулдештеш. У прейскурант почеш ак предприятий, организаций, учреждений-влаклан колтымо чодыралан веле кӱзен.

У Торъял

Сеҥымаш кече вашеш

Сеҥымашлан 45 ий темме вашеш ДОСААФ организацийлаште военно-патриотический воспитаний шотышто месячникыш ушненыт. Кызыт первичный организацийлаште обществын лотерей билетшым шарат.

Озанлык расчет почеш ыштыше курсышто «Д» категориян 23 водительым туныктен лукмо, моло категорияным туныкташ индешлу еҥым погымо.

Месячник жапыште тӱрлӧ мероприятийым эртараш палемдыме. Профтехучилище ден школлаште патриотический темылан доклад ден лекций-влакым лудыт, слет ден тематический кас-влакым эртарат. Совет Союз Герой-влак Г. Бастраков, В. Загайнов, М. Лебедев да воин-интернационалист-влак В. Анкудинов ден Н. Якшов лӱмеш приз верч ече дене таҥгасымаш лийын.

ДОСААФ первичный организацийлаште стрелок арня эртаралтеш. Вараже школласе, организаций ден учрежденийласе, колхоз ден совхозласе спортсмен-влак районысо таҥгасымаште виймыштым тергат. Активист-влак ДОСААФ организацийлаш самырык вийым ушымо шотышто пашам ыштат. Боевой да паша чап заллашке экскурсий дене мият, строевой смотр, моло мероприятий эртаралтыт.

А. ЯШМЕТОВ.

Йошкар-Ола

Йӱдвел марий-влак деке

Киров областьысе Яраҥ марий яллаште Марий республикысе калык образований министерствын культурно-просветительский бригадыже лийын.

Пошкудо кундемыш министерствын инспекторжо Л. Н. Кудрявцева, туныктышо-влакым усовершенствоватлыше институтын шочмо йылме да литература кабинетшым вуйлатыше Р. А. Малинина, Оршанка педучилищын туныктышыжо-влак В. Н. Добрынина, А. М. Кленов, А. Д. Соловьев, тиде училищын мурышо ансамбльже да «Марий ушем» движенийын активистше-влак миеныт.

Уна-влакым поро оза семын партий Яраҥ райкомын, калыкым туныктымо да культура отдел-влакын пашаеҥ-влак вашлийыныт. Оҥай мутланымаш Куту Каракша, Шкаланка, Эҥгенер, Лумарий, Никулят школлаште да Космодемьянская лӱмеш, «Южный» совхозласе пашаеҥ-

Шкалан шке чоҥат

«Марийстрой» объединенийын подразделенийлаштыже шке пашаеҥ-влаклан илыме верым 1996 ийлан тӱрыс ситараш шонат. Тидлан шке вий дене пӧрт-влакым чоҥымо пашам утларак виянгден толыт.

Мутлан, «Марспецстроймеханизаций» трестын коллективше озанлык йӧн дене шагал огыл чоҥа. 1-ше №-ан механизаций управлений гыч строитель-влак шукерте огыл трестлан 52 пачеран пӧртым нӧлтен шындышт. Тылеч вара нуно тунамак 19-ше №-ан ССМУ-н каменщикше-влак дене пырля 90 пачеран пӧртым чоҥаш тӱҥалыныт.

Шкалан илыме верым моло подразделенийлаштат нӧлтат. Кодшо ийын тыгай йӧн дене кум шӱдӧ пачерым шуктымо. Ончыкыжо эшеат шуко ышташ палемдалтеш.

Ан. АНДРЕЕВ.

Килемар

Устаже рашемын

Умаште районысо калык контроль комитет контролер-влакын гласностьлан кузе энертымышт шотышто смотрым эртарен.

Тушко предприятий ден организацийласе, колхоз ден совхозласе калык контрольын 35 группыжо ушнен ыле. Смотр теве мом ончыктен: группа-влак тергыме результат дене калыкым кумданрак палдараш тӱҥалыныт, тидлан у йӧным кычалмаш палдырна. Контролер-влак тергымашын полышыжым кугемдаш тыршат. Тыште гласностьлан утларак энерташ кумыланеныт.

Смотрым иктешлыме. Пашаште гласностьым сайын кучылтшылан рӱдӧ райбольницын, «Броневик» совхозын да райбытуправленийын группыштым шотлымо.

Э. ПЕТРОВ.

Морко

Юбилей пайремыш миеныт

Мемнан район дене таҥгасыше Чуваш республикысе Красноармейский район шке юбилейжым палемден. Тушко Морко районын делегацийжат миен.

Делегацийым КПСС райкомын кокымшо секретарьже В. Г. Яковлев вуйлатен. Пайремын уна-влак эн ончыч ... Тудын директоржо А. Н. Николаев районын историйже дене палдарен. Пошкудо кундемыште калыкын усталыкшым кӱкшын аклат. Уна-влак верысе художник-влакын сӱретыштым кумыл нӧлтын онченыт.

Юбилейлан пӧлеклалтше пайрем культура пӧртыштӧ лийын. Тудым партий райкомын первый секретарьже С. И. Железин почын. Райисполком председатель А. П. Никитин докладым ыштен.

В. ЛОГИНОВ.

Параньга

Чылаштым кычал...

...линенийысе парткомын секретарь...
КПСС Московский горкомын первый секретарь-же Ю. А. Прокофьев, КПСС ЦК членыш канди-дат, РСФСР Верховный Совет Президиум Пред-седательын заместительже Т. Г. Иванова, КПСС ЦК член, Белоруссийысе Компартий ЦК-н пер-вый секретарьже Е. Е. Соколов, Донецкий об-ласть, «Артемуголь» производственный объеди-нений ысе «Кочегарка» шахтын мастер-взрыв-никше К. Г. Фесенко, КПСС-ын Центральный Ревизионный комиссийжын членже, Латвийысе Компартий ЦК-н первый секретарьже Я. Я. Ва-грис, КПСС ЦК член, СССР Верховный Советын строительство да архитектура йодыш шотышто комитетшын председательже Б. Н. Ельцин, КПСС Северо-Осетинский обкомын первый се-кретарьже А. С. Дзасохов, КПСС ЦК член, Украинысе Компартийын Киевский обкомжын первый секретарьже Г. И. Ревенко ойленыт.

Пленум шке пашажым умбакыже ышта.

(ТАСС)

...лык депутатыш ... влакым темлыме,— ойла исполкомын секретарьже З. Г. Кособокова. — Ме лучко депутатым сайлышаш ульына. Шижалтеш: тыште илыше-влак ялым уэш йол ўмбаке шогалты-...

Сессийыште бюджетым пенгыдемдыме годым 7480 тенгем йоча садым почаш, пекарньым чоҥымашке ойыраш палемдыме. Пачер-влакат кўлыт. Кодшо ийлаште Когосир ялыште вольык ончышо-влаклан кум пу пöртым чоҥымо. Картукышто леведыш йымаке кум пöрт пурам пуртымо, ынде нуным тушто илышаш енг-влак шкештак чоҥен шуктат. Ондак илыме вер укелан кöра икмыняр самырык еш Усолашке куснен ыле. Ынде нуно мöҥг-...

...млапдына 1439 гектар уло. Тидыже вольыклан кургым шапашлаш сита. Тений кажне гектар гыч коло вич центнер пырчым да шўдö коло центнер паренгым налаш палемден-ына, тидлан ... [illegible] ...ным шочыктен кертме вийжым кугемдыман.

Колхозышто вольык озанлыкым виянгдыме кўшеш парышым налаш шонат. Тўҥ зоотехник Г. Г. Маликеевын мутшо почеш, ушкал комплексын коллективше 1989 ийлан обязательствыжым эртарен шуктен. Мутлан, дояркa-влак В. Г. Петрова ден Н. М. Кособокова кажне ушкал деч 4800 утла килограмм шöрым лўштеныт. Сай лектышыш тыгак Т. В. Таманова, В. П. Чудакова да ...

...тыршаш тўгалын. Совет Армий гыч пöртылшö рвезе-влакат озанлыкеш-ак кодыт. Лу самырык рвезе автомашинам виктараш шинчын. Паша вер ўдыр-влаклан ат кўлеш, ... [illegible] ...ше-влак калык кучылтмо сатум лукмо цехым почаш шонат. Пырче йоҥыштымо вакшым, пилорамым уэмдаш, калыклан кўлешан икмыняр объектым чоҥаш палемденыт.

Верысе интеллигенций — туныктышо, культура, медицина пашаенг-влак тўшка озанлык верч, тусо илышым саемдышаш верч вуйын шогат. А тўшка вий дене нелылык гыч лекташ куштылгырак.

И. ЛОБАНОВ,
«Ленин корны» райгазет редакций пашаенг.

...ДОСААФ организацийлаш самырык ... [illegible] ... пашам ыштат. Боевой да паша чап ... [illegible] ... экскурсий дене миит, строевой смотр, моло мероприятий эртаралтыт.

Л. ЯШМЕТОВ.

Йошкар-Ола.

РСФСР: ИДАЛЫКАШ ПАША

КОДШО ийыште Российский Федерацийыште экономикым социальный илыш могырыш савыралме, структурно уэмдыме да финансово тазандыме шотышто мерым ыштен толмо, ойлалтеш 1989 ийыште РСФСР-ын социально - экономический виянгмыж нерген республикысе Госкомстатын увертарымаштыже. Национальный доходын 81 процентше потреблениилан да производственный огыл строительствылан кучылталтын (1988 ийыште 80 процентшым кучылтмо). Потреблений предметым лукмо паша утларак писын виянгын. Розничный товарооборот кугемын, тўлыман услугым шукырак пуымо. Калыкын илышыжым саемдыме шотышто централизованный мероприятийым шуктен толмо. Озанлык пашаш у йöным шыгдарыме.

Чумыр национальный продукт 3 процентлан, национальный доход 2.3 процентлан кушкыныт. Общественный пашан лектышыже 2.2 процентлан кугемын. Национальный доход чумыржо мыярлан кушкын гын, тышеч 96 процентше паша лектыш кугемме кўшеш ыштен налалтын.

Туге гынат республикыште экономический ситуаций кызытат неле. Экономикым виянгдыме шотышто планыште ончыктымо кўкшытыш шумо огыл. Потребительский рынкыште сатун да калык кидыште оксан мыняр улмыш шотышто ойыртем кугемын. Строительствыште, транспортышто паша начарештын.

РСФСР-ын Государственный бюджетшым 1989 ийыште доход шотышто шуктымо.

1990 ий тўҥалтышлан РСФСР-ыште 148.1 миллион енг лийын. Эртыше ийыште калык 0.7 миллионлан, але 0.5 процентлан, шукемын. 1988 ийыште 0.6 процентлан шукемын ыле.

1989 ийыште РСФСР-ыште паша ресурс 87 миллион енг лийын, нуно талукышто 0,2 миллионлан ешаралтыныт. Калык озанлыкыште 75 миллион енг пашам ыштен. Талук мучашлан РСФСР-ын территорийыштыже 100 тўжем утла кооператив лийын, тушто 3 миллион наре енг (тышкак совместитель-влак пурат) пашам ыштен. Нуно 27 миллиард тенгеаш продукцийым ямдыленыт (услугым пуэныт).

1989 ийыште промышленностьышто да строительствыште 20 миллион утла енгкечым йомдарыме. Вес семын каласымаште, кече еда кокла шот дене 90 тўжем наре енг пашаш лектын огыл. Республикын 34 регионыштыжо забастовка лийын. Тидлан кöра 1,2 миллион енг-кечым йомдарыме да 98 миллион тенгеаш продукцийым ыштен шуктымо огыл. Тыгай йомдарымашын 90 утла процентше Коми АССР-ысе да Кемеровский областьысе предприятий-влаклан логалеш.

Потреблениийын общественный фондшо гыч калыклан 109 миллиард тенге наре тўлымö да льготым пуымо. Тидыже 1988 ийысе деч 7 миллиард тенгелан шукырак. Калыкын окса доходшо ончылийсе дене тангастарымаште 40.7 миллиард тенгелан, але 14.2 процентлан, кушкын. Потребительский роскот 10.7 процентлан ешаралтын.

Розничный ак дене шотлымаште, калыклан кўлшö 220 миллиард тенгеаш сатум, тидын шотыштак 66.8 миллиард тенгеаш продовольственный сатум, 28.9 миллиард тенгеаш алкогольян напиткым да 124.4 миллиард тенгеаш продовольственный огыл сатум ыштен лукмо. Оборонный отраслысе предприятийлаште калыклан сатум ямдылыме паша утларак писын виянгын. Тушто тыгай сатум 11.5 процентлан шукырак лукмо.

Куштылго промышленностьышто шергакан сатум шукырак лукмо.

Розничный товарооборот план 101.8 процентлан темалтын, товарооборот ончылийсе деч 20.6 миллиард тенгелан, але 10 процентлан, кугемын.

Ятыр тўрлö сатум шукырак ужалыме гынат, потребительский рынкыште положений неле. 238 ола гыч налме увер почеш, шымлыме кажне кумшо населенный пунктышто шылым да колбасам, кажне нылымшыште—ушкал ўйым талон почеш ужалат. Кондитерский изделий, сакыр, шемшыдан шўраш, южо тўрлö емыж да пакча саска дене ыштыме консерве, чай кызытат дефицитлан шотлалтыт.

1988 ий дене тангастарымаште колхоз рынкыште ўмаште ак 7 процентлан кугурак лийын.

Илыме верым да социально-культурный оралтым чоҥаш 41,5 миллиард тенге капитальный вложенийым кучылтмо. Финансированийын чыла тўрлö источникше кўшеш 1,2 миллион утла у пачерым (нунын чумыр кумдыкышт—69,8 миллион квадратный метр) пашаш колтымо. Илыме верым чоҥымо шотышто талукаш план темалтын огыл. Тыгак социально-культурный оралтым чоҥымо план темыде кодын.

РСФСР-ысе учебный заведенийлаште 55 миллион утла енг тунемеш але квалификацийым нöлта.

Медицинский полышым пуымо у форма-влак шочыныт. Туге гынат ты пашаште кугу ваштальтыш лийын огыл. Мыняр енг черланыме шот дене РСФСР шуко моло союзный республика деч ончылно кая. Эмым, микрохирургический инструментарийым ситарымаште кугу нелылык уло.

1989 ийыште 1.6 миллион преступленийым регистрироватлыме, тидыже ончылийсе деч ик кумшо ужашлан шукырак. Кажне кумшо преступлений палеп налалтде кодеш.

Пўртўсым аралыме дене кылдалтше мероприятийлан (тышкак чодыра озанлыкысе роскот пура) 8 миллиард тенге наре кучылтмо, тышеч 1.7 миллиардше—государственный капитальный вложений. Пўртўсым аралыме дене кылдалтше ятыр кугу объектым ыштыме. Туге гынат экологический обстановка кугунжак саемын огыл.

РСФСР-ын территорийыштыже 1989 ийыште, условный топливыш савырен шотлымаште, 16 миллион наре тонн топливно-энергетический ресурсым, 2,1 миллион тонн металлым аныклыме. Пеш кўлешан материальный ден топливно-энергетический ресурсым перегыме шотышто план темалтын. Туге гынат ты пашаште тура савыртышым ыштен кертме огыл.

Промышленностьышто продукцийым госзаказ почеш да кылым вигак кучымо негызеш колтен шогымо шотышто договорный обязательство 98,6 процентлан шукталтын. Потребитель-влаклан 6.5 миллиард тенгеаш (1988 ийыште — 5.0 миллиард тенгеаш) продукцийым колтен шуктымо огыл. Чыла предприятий ден объединений кокла гыч 19.7 процентше договорный дисциплиным пудыртен.

1989 ийыште промышленный продукцийым 1.4 процентлан шукырак лукмо, тудым сутка еда кокла шот дене 1.9 процентлан утларак ямдылыме.

Паша лектыш 3,4 процентлан кушкын. Чумыр ешартыш продукций паша лектышым кугемдыме кўшеш ышталтын. Тидын годымак пашаенг-влакын чумыр чотышт иземын.

Агропромышленный комплексын продукцийже ончылийсе деч 2 процентлан шукырак лийын. Ял озанлыкын чумыр продукцийже план почеш кодшо ийыште 4.7 процентлан кугемшаш ыле, чынжым гын тудо 1 процентлан гына ешаралтын. Общественный ял озанлыкыште паша лектыш 3 процентлан кугемын. Колхоз ден совхоз-влак 22 миллиард тенге парышым налыныт. Рентабельность 32 процент лийын.

Пырчан культурым, тидын шотыштак тарым да шемшыдангым, тыгак сакыр ушменым (фабричныйым), кечшудым ончылийсе деч шукырак поген налме. Тидын годымак рисым, паренгым, пакча саскам да емыжым шагалрак поген налме. Государственный ресурсыш 31 миллион тонн пырче пурен. Тидыже госзаказыште ончыктымо деч 16.5 миллион тоннлан (35 процентлан) шагалрак.

1989 ийыште республикысе 15 территорийыште колхоз, совхоз да межхозяйственный предприятий-влак шылым ончычсо деч шагалрак пуэныт. Ик енглан шотлымаште 73 килограмм шылым, 389 килограмм шöрым да 317 муным кучылтмо. Республика общесоюзный фондыш вольык продуктым колтымо шотышто госзаказым шуктен.

* * *

1990 ий у, таза да ўшанлын виянгше экономикыш кусныМо жап лийшаш. Палемдыме планым шуктышаш верч тыршен, Российский Федерацийысе шемер-влак озанлык пашаште у йöнлан утларак кумдан энгертышаш, производственный отношенийым уэмдышаш улыт. Пенгыде дисциплина да кугу ответственность таче нигунамсе деч коч кўлыт.

(ТАСС).

Йўдвел марий-влак деке

Киров областьысе Яранг марий яллаште Марий республикысе калык образований министерствын культурно-просветительский бригадыже лийын.

Пошкудо кундемыш министерствын инспекторжо Л. Н. Кудрявцева, туныктышо-влакым усовершенствоватлыше институтын шочмо йылме да литература кабинетшым вуйлатыше Р. А. Малинина, Оршанка педучилищын туныктышыжо-влак В. Н. Добрынина, А. М. Кленов, А. Д. Соловьев, тиде училищын мурышо ансамбльже да «Марий ушем» движенийын активистше-влак миеныт.

Уна-влакым поро оза семын партий Яранг райкомын, калыкым туныктымо да культура отдел-влакын пашаенгышт вашлийыныт. Онгай мутланымаш Кугу Каракша, Шкаланка, Энгенер, Лумарий, Никулят школлаште да Космодемьянская лўмеш, «Южный» совхозласе пашаенг-влак дене эртен.

Тысе калык шочмо йылмым, марий культурым да историйым палаш кумылан улмыжым ончыктен. Тидын годымак тыште марий специалист шагал улмылан, шочмо йылме дене книга укелан öпке мут лектын. Уна-влак деч полышым йодыныт.

Тиде кечылаштак Яранг да Пыжаню кундемысе яллаште Марий радион творческий бригадыже да «Мик-мек» мыскара ансамбльже марий кас-влакым эртареныт.

В. ГАЛАЕВ.

Мемнан район дене тангасыше Чуваш республикысе Красноармейский район шке юбилейжым палемден. Тушко Морко районын делегацийжат миен.

Делегацийым КПСС райкомын ... секретарьже В. Г. ... [illegible] ... музейыште ... лийыныт. Тудын директоржо А. Н. Николаев районын историйже дене палдарен. Пошкудо кундемыште калыкын усталыкшым кўкшын аклат. Уна-влак верысе художник-влакын сўретыштым кумыл нöлтын ончeныт.

Юбилейлан пöлеклалтше пайрем культура пöртыштö лийын. Тудым партий райкомын первый секретарьже С. И. Железин почын. Райисполком председатель А. П. Никитин докладым ыштен.

В. ЛОГИНОВ.

Параньга

Чылаштым куандарышт

«Дружба» колхозын труженикше-влак концертым але спектаклым ончаш путырак кумылан улыт. Садлан Усола культура пöртыш изижге-кугужге погынат.

Пытартыш жапыште культура пöртын сценыштыже Морко район, «Передовик» колхозын, Марий Турек районысо Марий Пыламарий культура пöртын самодеятельный артистышт шке мастарлыкыштым ончыктеныт.

Марий Турек районысо Элымбай культура пöртын «Яшмет кундем» ансамбльже чапле концертым ончыктыш. Зритель-влаклан концерт келшыже маныт, ансамбль шке мастарлыкшым тўрыс ончыкташ тыршыш. Программыште тўрлö муро ден куштымаш, мыскара сценка-влак ыльыч.

В. АФАНАСЬЕВ.

⊙

Таче я ик сату, я весе ок сите. Тидыже калык коклаште тургыжланымашым луктеш. Экшыкым корангдаш манын, верлаште шке йöным мат кучылтман. Республикыштынат тидын шотышто кумда программым ыштыме. Калык кумдан кучылтмо сатум шукырак ыштен лукшаш верч предприятий ден организацийлаште утларак тыршаш тўгалыныт. Икмыняр заводышто ончыч военный кўлешлан продукцийым ямдыленыт гын, кызыт тынис сатум лукташ кельштаралтыт. Моло предприятийыштат сурт кöргыштö кучылтмо ўзгарым лукташ вер кумданрак ойыралтеш.

Теве «Контакт» Марий заводыштат тыгай сатум ий гыч ийыш шукемден толыт. Кугу пашам тидын шотышто пластмассым прессоватлыше цехын коллективше шукта. Калык кучылтмо сатулан пластмасса ўзгарым тўрыснек галя тыште ...дылат. Цехыште уста пашаенг шагал огыл. Иктыже — Шернур кундемеш шочын кушшо Роза Богданова (СНИМКЫШТЕ). Ял гыч толшо енг заводышто шымше ий пашам ышта.

А. Щербаковын фотожо.

Звездный городок (Московский область). «Мир» орбитальный комплексыш черетан экспедицийым колтымо жап лишемеш. Кок экипаж ямдылалтеш. Иктыжын командирже — СССР-ын летчик-космонавтше, Совет Союз Герой полковник А. Я. Соловьев, бортинженерже — А. Н. Баландин. Вес экипажым подполковник Г. М. Манаков вуйлата. Бортинженер — СССР-ын летчик-космонавтше, Совет Союзын кок гана Геройжо Г. М. Стрекалов.

Традиций почеш космонавт-влак мӱндыр корныш лекме деч ончыч В. И. Ленинын Кремльысе музей-пачерышкыже да Йошкар площадьыш миеныт.

Снимкылаште (шола гыч пурлашке): экипажын командирже Г. М. Манаков, бортинженер Г. М. Стрекалов, тудын ватыже Лидия Анатольевна, Татьяна ден Наталья ӱдыржӧ-влак, кокымшо экипажын командирже А. Я. Соловьев, тудын ватыже Наталья Васильевна, Геннадий ден Илья эргыже-влак, бортинженер А. Н. Баландин (пурлаште) В. И. Ленинын музей-пачерыштыже; «Союз ТМ-9» космический корабльын экипажше — командир А. Я. Соловьев (шолаште) ден бортинженер А. Н. Баландин.

ТАСС-ын фотожо.

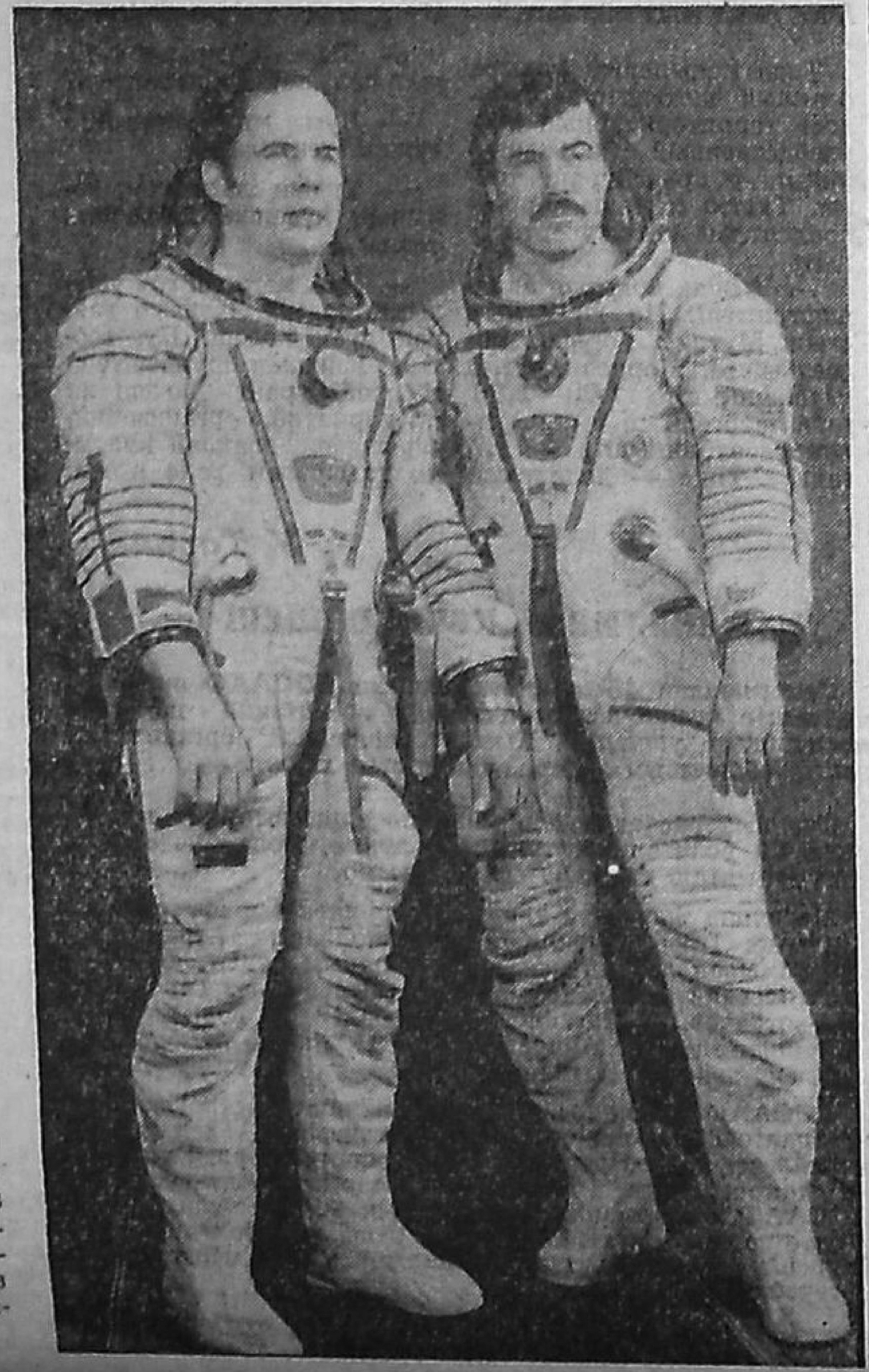

МАРИЙ КАЛЫК:
тачысе да эрласе кечыже

Кажне калыкын каваште шке шӱдыр тӱшкаже уло, маныт. Тугеже мемнанат, марий-влакын, вӱчкен йӱлышӧ тул аршашна уло. Тудо ятыр курым йолген да ончыкыжымат волгалтшаш. Эртыме корныштыжо калыкна ойгым ужын гын, шӱдыр-влак шортмышт дене мландышке катлен йогеныт, а куан годым кавасе тулиге-влак чӱчкен чолгыжыныт.

Шке жапыштыже марий калыкын историйже нерген тыге оҥайын поэт Валентин Колумб каласен ыле.

Исторический опыт — калыкнан пойдаралт толмо корныжо, тудо — ончыко тошкалаш ӱшанле эҥертыш. Кажне у тукым эртыше пагытыш савырнен ончалеш, шке жапшын тура йодышыжлан вашмутым кычалеш, ончыко онча. Тугак огыл мо? Кызытсе жапысе марий-влакын шке шотан историйыштышт улшо икмыняр йодыш нерген Марий государственный университетыште КПСС историй кафедрым вуйлатыше, исторический наука кандидат С. А. СУШЕНЦОВА дене мемнан корреспондентна В. ЯНАЛОВ мутланен.

— Революций мӧҥгӧ социалистический ушемым чумырымышт годым Российысе калык-влак иктӧр праван улмыштым пентыдемденыт, кажне этносын эртыме корныжым, ойыртемжым шотышко налаш кутырен келшеныт ыле.

Но илышыште чылажак шонымо семын шукталтын огыл. Мемнан калыкымак налаш. Марий-влак кокла гыч пелыже утла автономный кундемна деч ӧрдыжтӧ кодын. Тугеже государственный национальный политика дене пӱтынь калыкшымак авалтыме огыл. Кызыт автономный республика деч ӧрдыжтӧ илыше-влаклан шочмо йылмым, культурым виянгдаш йӧн тӱрысшак уке.

20-шо ийла мучаш да 30-шо ийла тӱҥалтыш дене таҥгастарымаште кызыт национальный культурно-просветительный пашаште шеҥгек чакныме. Тунам марий-влак коклаште национальный шӱлыш атыланен, литература ден культура чапланеныт, марий йылмын статусшо кӱшнӧ лийын. Профессиональный сценический искусство Йошкар-Олаште веле огыл, Козьмодемьянскыште, Моркышто да моло верлаште икмыняр передвижной (куснылшо) театрлаште виянгын. Марла куд газет ден журнал лектыныт, ӱдырамаш, туныктышо, йоча да самырык-влаклан посна изданий лийын. Кузе чыла тидым пӧртылташ гын? Кӧ полшышаш? Светлана Артемьевна, те кузе шонеда?

— Айста, историйнам шергалын лектына. Кумлымшо ийлаште элыште индустриализаций вийым налын, тӱҥжӧ — экономикым пеҥгыдемдаш тыршыме. Тунамсе партийный директива тыгай лийын: социализмым чоҥымо корнышто тӱрлӧ калык лишемаш тӱҥалыт веле огыл, варналтыт. Ленинын тӱҥалме национальный политикым Сталин торжан игылтын. «калык-влакын ӧрышан ачашт» кидыште этнос-влак модыш гай лийыныт. Шоналтен — ик калыкым верже гыч ятыр тӱжем меҥге торашке поктен наҥгаяш шӱден, шоналтен — весыштым «Совет властьын тушманышт» манын увертарен.

Революций мӧҥгӧ марий калыкын самосознанийже 1937 ий марте икшырымын виянгын. Совет кучем (власть) Онарын тукымжылан виянгашыже йоҥгыдо корным почын, эртыше пагыт тӧрсыр лийын гынат, этносна социалистический наций марте кушкын. Сталин годсо репрессий-влак покшым семын калыкнан эн чолга, талантан еҥ-влакшым пытареныт. Шучко саман калыкыште марий койышым йӧршеш куклен луктын кертын огыл гынат, эҥгекшым кугум ыштен, тиде лакышке эшеат шӱртнена.

Совет историйыштына тиде туткарым гына ужаш келшен ок тол. социализмын идейже-влак кызытат нимынярат шапалген огы-

нимогай чаракым огеш ышт. Исторический пӱрымашна пиалан лийже манын, ме, марий-влак, шкеак паша кумылнам, усталыкнам, вийнам, пӱсӧ ушакылнам утларак ончыктышаш ульына.

Ешараш кӱлеш, элыштына у илышым чоҥымо пайдале опытымат перестройка саманыште шӱкалаш ок йӧрӧ, вет историйжым калык тӱзатен, посна еҥ огыл.

— Тугеже, калыкнан пӱрымашыже — шкенан кидыште. Но иктым шотышко налман чай: калыкнан этнический самосознанийже могайрак? Марий этнослан кушкашыже тудо ситышын мо? Мом шылташ, кызытсе тукым коклаште национальный нигилизм чот шарлен. Марий улмышт деч шукынжо вожылыт, шочмо йылмышт да культура поянлык дек йӱштӧ шӱман улыт. Виян национальный лидер-влак уке улыт.

— Чынак, марий-влакын шке калык пӱрымаш верч чоныштмоткоч йӱла манын каласаш ок лий. тидыже этнический самосознанийым виянгдаш ок полшо. Нигилизм — мер

лышт дене, курык сантасе мӧр гае чурийышт дене, оҥгыр гае йӱкышт дене кач-е-влакым сымыстареныт. Ме кызыт самырык-влакым кумда илыш корныш лукмо годым тӱрлӧ пайремым шонен муына, ончычсо шерге традицийым мондена.

А марий калык искусство нерген ойлаш тӱҥалаш гын, каласен пытараш ок лий. Иктаж оҥай фактым веле ушештарем. Марий кидмастар-влакын ыштыме кӱслешт дене руш писатель Скиталец, мемнан калык гыч лекше, тӱнямбалне чапланыше художник Фешин шоктеныт, тыгай инструмент Максим Горькийын пачерыштыже лийын. Мемнан кундемысе уста еҥ-влакын арама вошт тыр дене тодмо пӱкеныштКремльын каныме пӧртлаштыже шинченыт.

Могай мут дене марий тӱрым моктен ойлаш? Марий ӱдырамашын мутланымаштыже тӱр дене кылдалтше 200 ойсавыртыш лийын.

Шкенан поянлыкна гыч ме шукыжым арален коден кертын огынал гынат, пиалешна, ятырже эше йомын огыл. Шке сынан

кен, манаш лиеш. Сандене марий интеллигенций тале социальный вий марте кушкын кертын огыл. Тиде процесс кызытат эрта.

Те чын каласышда: интеллигенций калыкнан шӱм-чон да культура поянлыкшым шке талантан произведений, спектакль, оҥай передача дене волгалтарышаш. Мый теве мом ешарынем: тыгай суапле творческий пашан акше тунам кӱза, кунам национальный литературын, культурын да искусствын йомартле творческий саскашт элысе да тӱнямбалсе калык-влакын усталык тистешыжак возыт, а ӧрдыжеш огыт код. Тиде нерген ме эре шонышаш улына. Вет тыге гына ме, марий-влак, шкенан исторический пӱрымашнам арален коден кертына, тӱням пойдарымашке шкенан надырнам пыштен сеҥена.

Мутат уке, айдемын чоныышкыжо вочшо талант одарген пеледалтше манын, тудлан полшаш кӱлеш, вес семын каласаш гын, чынжымак уста еҥлан шуаралташыже йоҥгыдо йӧным ыштыман. Мый ятыр ий партий обкомышто культура отделым вуй-

— Тидын дене келшыде ок лий. Кузе ме тӱняште аралалт кодын кертына? Вет историйыште, Ленинын каласымыже семын, наций-влакын атыланыме корныштышт кок тенденций уло. Ондак этнос шке кӧргыштыжӧ гына вийым пога, шке яндарлыкшым, ойыртемалтше сынжым арала. Тиде ик койышыжо. А вара калык-влак коклаште кыл пеҥгыдемеш, нуно лишемаш тӱҥалыт. Пелед шушо наций-влак, шке поянлыкыштлан эҥертен, тӱнямбалне сото илышым пырля чоҥаш тӱҥалыт.

Илышын тӱҥ йыжынгже — материальный производство. Мемнан национальный экономика пеҥгыдемме дене гына ме шкаланна ӱшанле ончыкылыкым таптен кертына. Тидын шотышто ме кугешнен кертына: калыкна пашалан шӱман. Республикысе калык озанлык эше 70-шо ийлаште шӧр да шыл лектыш дене Российыште Моско ден Ленинград областьла мӧҥгӧ кумшо верыште ыле. Марий экономический опытым элыштына аклат, тудым шымлат. Виян калык озанлык кӱшеш гына культурына, искусствына чапланен кертеш.

Перестройка калыкын исторический пӱрымашыжым арален кодаш йӧным пуэн, тудым кучылтын мошташ кӱлеш. Калыкнан гоян исторический опытшым пайдалын кучылтмо негызеш республикыште национальный политикым шуктыман. Тидын шотышто мемнан автономный кундемысе партийный, государственный орган-влакын шке позицийышт лийшаш.

Перестройкым партий тӱҥалын, верлаште коммунист-влак тудым илышыш пуртышаш верч активный лийшаш улыт. Но але марте нунын активностьыштым нӧлталме у механизмым кычалын мумо огыл. партийный организаций-влак илышым уэмдыме тактический йӧнлан серыплынжак эҥертен огыт мошто. Партийын Центральный Комитетше чулымлыкым, чолгалыкым ончыкта гын, верлаште эше тошто стиль озалана, партком-влак утларакше производственно-технологический йодыш йыр пӧрдыт, весын ыштышаш сомылым шке вачышкышт налыт, а шкеныштын ыштышашышт ӧрдыжеш кодеш. 1921 ийыште Ленинын тыге каласымыжым кузе от ушешта: мемнан дене коммунист-влак шкеныштын виктарен шогымо залачыштым але мартеат шагал умылен моштат: вет «шкан огыл» «чылажымат» ышташ тыршыман, чыла шке ӱмбак налат гын, ыштенжат от шукто, вачетшат тыгай нелытым ок чыте; коло пашам ышташ пижыт да икшам ышташ пижыт да иктыжымат мучаш марте огыт шукто. Тӱҥжӧ — ятыр лу да шӱдӧ полышкалыше-влакын пашаштым тергыман, нунын кузе тыршымыштым ӱлычын тергаш йӧным ыштыман. вес семын каласаш гын, калык масса тергышаш, тыге ве-

илышын шуко йыжынган настаже. тудын ик лукыштыжо национализмат «шытен» кертеш. Шке этносын вий-куатшылан ӱшанымыме койыш марий-влак коклаште гына шарлен огыл, элыштына ятыр калык тыгай эҥгекыш логалын. Иктышт коклаште тидыже утыждене, весышт ты койыш деч «шӧрлаш» тӱҥалыныт.

Мо кӱшеш вара национальный нигилизм атыланен? Тыште кок тӱҥ амал уло. Ме пеш начарын шкенан шочмо историйнам палена. Вузым, техникумым але кыдалаш школым пытарыше еҥ деч марий калыкын кугезе историйжым, эртыше курымласе лӱмлӧ, уста марий деятель-влак нерген кызыт йодса-ян. Мом нуно вашештат? Шып лийын, вуйым сакат. Огыт пале, колын огытыл. А вет историйна — тиде мемнан

марий муро, сем, мелодизм пытен огыл. Чыла тидым арален кодаш да виянгден колташ кӱлеш. Тыгай сомыл ок шуктал манаш ок лий. Коло ий наре Йошкар-Олаште йоча музыкально - художественный школ-интернат ышта. Тушто кидпашалан, музыкальный инструмент дене шокташ туныктат. У ий гыч Арда селасе профтехучилищыште калыкнан прикладной искусствыжлан туныкташ тӱҥалыт. Моло школ ден училищылаштат тиде сомылым ӧрдыжеш кодыман огыл.

— Этносышто национальный шӱлышым мер паша, экономика да культура аланыште тыршыше калыкын тале, чапле лӱмнеран эргыж ден ӱдыржӧ-влак кӱлеш семын ылыжтен кертыт. Элыштына нацмен кокла гыч лекше

латенам. Шуко сомыл коклагыч тӱҥжылан марий национальный культурым да искусствым чыла могырымат виянгдымым шотленам. Шонымо паша шукталтдеат кодын, эреж годымак марий муза-влакын пеледме жапышт лийын огыл. Тӧрсырат ситен, культура аҥаштына пелед шушо онарле пушентыкат жап шуде кошкен. Кызыт гын шонем: южыштым арален кодаш лиеш ыле. Мутлан, Валентин Колумбымак. Партий обкомышто марий поэзийын самырык лидержым чын акленыт. Мылам тудын дене ик гана веле огыл мутланаш логалын. Келге, пӱсӧ ушакылан, мотор, яндар чонан, моткоч уста еҥ ыле.

Марий писатель-влакын 1974 ий 4 декабрьыште эртыше партийный погынымашыштым сайын шарнем. Кызытсе ушем да

КУГЕШНАШ, ТОВАТАТ, СУЛЫК ОГЫЛ

Пытартыш жапыште «куанымаш», «кугешны-

тоня нарыш погына. Тугеже оксамат шагалрак налме.

Шӧрыш куштыра, лавыра изиш логале — качество вигак волен кая. Ремонтно-технический предприятийыште шӧр эрыктыме агрегат уло, тудым налаш шонат. Акше шулдак огыл, но шкенжым вашке сулен кертеш. Шӧрын качествыж верч Озакъял комплексыште чот тыршат, продукцийын шке акшымат палынак шул-

...талья Васильевна, Геннадий ден Илья эргыже-влак, бортинженер А. Н. Баландин (пурлаште) В. И. Ленинын музей-пачерыштыже; «Союз ТМ-9» космический кораблын экипажше — командир А. Я. Соловьев (шолаште) ден бортинженер А. Н. Баландин.

ТАСС-ын фотожо.

—весыштым «Совет властьын тушманышт» манын увертарен.

Революций мӧнгӧ марий калыкын самосознанийже 1937 ий марте икшырымын вияҥгын. Совет кучем (власть) Онарын тукымжылан вияҥгашыже йоҥгыдо корным почын, эртыше пагыт тӧрсыр лийын гынат, этносна социалистический наций марте кушкын. Сталин годсо репрессий-влак покшым семын калыкнан эн чолга, талантан еҥ-влакшым пытареныт. Шучко саман калыкыште марий койышым йӧршеш куклен луктын кертын огыл гынат, эҥгекшым кугум ыштен, тиде лакышке эшеат шӱртнена.

Совет историйыштына тиде туткарым гына ужаш келшен ок тол, социализмын идейже-влак кызытат нимынярат шапалген огытыл, калыкнан кумылжым савырат. Совет ушемынат тиде йодыш корштышо верышкыже савырнен, мутат уке, федеративный элыштына калык кокласе кылым тӱнямбалсе исторический опыт негызеш жапыштыже тӧрлаташ, уэмдаш кӱлеш ыле. Мый ӱшанем: социалистический обществына кажне калыклан тӱзланыме, эрыкан корным почын пуэн сеҥа. Южо еҥ совет этнос-влакын тӧрсыр корныштым шымлыме годым партийым, руш калыкым, федеративный ушемнам вурсат. А вет тӱнямбалнат ик этнический историйынат салма гай тӧр корныжо лийын огыл.

Мутат уке, виян экономика гына кажне этнослан вияҥгашыже ӱшанле негыз. Но тидын годымак экономикыжат калыкын кӱкшӧ культурыжо, пеҥгыде йӱлаже да нравственностьшо кӱлеш гына атыланен кертеш. Ужыда, кузе чыла ваш кылдалтын. Перестройкын у политикыже лач тидым шотышко налеш, тудо Совет Ушемысе калык-влакын проблемышт веке эн чот мелын лийын. Ушемнан шергакан погыжо чодыра, шемрок, мланде шӱй, нефть гына огыл, а тӱҥ шот дене, тудын поянлыкше — тӱрлӧ луклаштыже илыше шке сынан, койыш-шоктышан, йӱлан, культуран тӱрлӧ калык.

«Марий-влаклан наций семын умбакыже вияҥгаш кӧ полшышаш?» — манын йодыда. Кызытсе государственный политика тидлан илышын шуко йыжыҥан настаже, тудын ик лукыштыжо национализмат «шытен» кертеш. Шке этносын вий-куатшылан ӱшаныдыме койыш марий-влак коклаште гына шарлен огыл, элыштына ятыр калык тыгай эҥгекыш логалын. Иктышт коклаште тидыже утыждене, весышт ты койыш деч «шӧрлаш» тӱҥалыныт.

Мо кӱшеш вара национальный нигилизм атыланен? Тыште кок тӱҥ амал уло. Ме пеш начарын шкенан шочмо историйнам палена. Вузым, техникумым але кыдалаш школым пытарыше еҥ деч марий калыкын кугезе историйжым, эртыше курымласе лӱмлӧ, уста марий деятель-влак нерген кызыт йодса-ян. Мом нуно вашештат? Шып лийын, вуйым сакат. Огыт пале, колын огытыл. А вет историйна — тиде мемнан поянлыкна, тудын дене кугешнышаш улына. Кызытсе тукым ончычсо могай уста, эрыкым йӧратыше калык гыч лекмыжым сайын шинча ыле гын, мутат уке, марий лӱм деч кораҥгаш ок тырше ыле. Тиде икте.

Ме шкенан поян йӱланам, шуко курым мучко погыстарыме калыкнан шӱм-чон поянлыкшым мондаш тӱҥалынна. Тошто пайрем сыным, мурым, калык мутым, калык искусствым самырык веле огыл, илалшыракшат огыт шарне.

— Светлана Артемьевна, мый тыште ешарен каласынем. Эртыше курымла гыч шуйнышо вожна пӱчкылтмӧ дене калыкна коклаште шала койыш, торжалык, аракам йӱмаш шарленыт. Илыш йыжыҥан маныт, тидын годымак чылажат ваш кылдалтын: калык коклаште шӱм-чон поянлык шапалген гын, обществыште нравственность да культура лушкыдемыныт, а тидыже вара сола семын экономикышке лупшалтын.

— Тиде тыгак шол. Мый эше тӱҥалме мутемым кошартынем. Калыкын йӱлаже, культурыжо — тиде самырыкым шуарыме шке шотан школ, икманаш, поян этнопедагогика. Теве налза ӱдырсийымак. Пелед шушо ӱдыр-влак, кид мастарлыкыштым, пӱсӧ уш-акылыштым, мурызо чоныштым ончыкташ манын, паша тургым эртымеке, родо-тукымыштым, пошкудыштым пайремышке ӱжыныт. Шымавуч гае кап-кымарий муро, сем, мелодизм пытен огыл. Чыла тидым арален кодаш да вияҥгден колташ кӱлеш. Тыгай сомыл ок шукталт манаш ок лий. Коло ий наре Йошкар-Олаште йоча музыкально - художественный школ-интернат ышта. Тушто кидпашалан, музыкальный инструмент дене шокташ туныктат. У ий гыч Арда селасе профтехучилищыште калыкнан прикладной искусствыжлан туныкташ тӱҥалыт. Моло школ ден училищылаштат тиде сомылым ӧрдыжеш кодыман огыл.

— Этносышто национальный шӱлышым мер паша, экономика да культура аланыште тыршыше калыкын тале, чапле лӱмнеран эргыж ден ӱдыржӧ-влак кӱлеш семын ылыжтен кертыт. Элыштына нацмен кокла гыч лекше интеллигенций аклалтде кодын, тидыже арам эртен огыл. Кызытсе мемнан интеллигенций калыкнан чумыр уш-акылжым, усталыкшым, чон поянлыкшым чумырышо вий семын шкенжым огеш ончыкто. Тале гражданский позициян, чолга койышан еҥ-влак пеш шагал улыт.

Светлана Артемьевна, Тендан ончычсо партийный, кызытсе научно-творческий пашада нине йодыш нерген шуко ойлаш йӧным пуа, очыни? Марий творческий интеллигенций шочмо йылме, культпросветпаша, тӱрлӧ шонен лукмо декада, арня йыр гына пӧрдмыж дене шукыжак тарватен кертеш мо? Мыланнат, шкенан культурым, шке шотан историйнам, пӱртӱс поянлыкнам арален кодаш манын, тавадаҥ шогалман огыл мо?

— Пале, кузе Ленин интеллигенций деке шӱман лийын, уста еҥ-влакын талантыштым, пӱсӧ уш-акылыштым социализмым чоҥымашке моштен ушаш ӱжын. Владимир Ильич тиде пашам моштен шуктен. Тудын илымыж годым эртарыме партийный съезд-влак тидын шотышто сай программым луктыныт. А вара илыш туран савырнен. Сталин тӱрлӧ амаллан кӧра интеллигенцийым титаклаш тӱҥалын, игылтше лӱмедышым шонен луктын. Кумлымшо ийласе озыркан пагыт интеллигенцийым нелын сусыртен гына огыл, пытартыш шӱлышыж марте тошлатенам. Шуко сомыл кокла гыч тӱҥжылан марий национальный культурым да искусствым чыла могырымат вияҥгдымым шотленам. Шонымо паша шукталтдеат кодын, эреж годымак марий муза-влакын пеледме жапышт лийын огыл. Тӧрсырат ситен, культура аҥгаштына пелед шушо онарле пушеҥгыжат жап шуде кошкен. Кызыт гын шонем: южыштым арален кодаш лиеш ыле. Мутлан, Валентин Колумбымак. Партий обкомышто марий поэзийын самырык лидержым чын акленыт. Мылам тудын дене ик гана веле огыл мутланаш логалын. Келге, пӱсӧ уш-акылан, мотор, яндар чонан, моткоч уста еҥ ыле.

Марий писатель-влакын 1974 ий 4 декабрьыште эртыше партийный погынымашыштым сайын шарнем. Кызытсе ушем да илыш опытем дене тиде погынымашым эртараш ом пу ыле. Колумбын состояниймым мый тунам умылен шуктен омыл. Тидлан кӧра кызыт мартеат мый шкемым шке титаклем. Но тидын годымак ешарынем: мый але моло партийный пашаеҥ Валентин Христофоровичым шыгыремдыше, чонышкыжо кӱым оптышо коклаште лийын огынал. Тыгай сулыкем уке.

Чаманен каласаш логалеш, тунамат да кызытат тале койышан, уста марий творческий пашаеҥ-влак тӱрлӧ амаллан кӧра республикына гыч каеныт да каят. Мутлан, теве кызыт элысе шуко верыште илыше калыкнан талантан эргыж ден ӱдыржӧ-влакым шкенан дене чумыраш гын, национальный наукына, культурына, искусствына виган ончыко кумда тошкалтышым ыштат ыле. Нуным пӧртылташ республикысе вуйлатыше орган-влак йӧным кычалшаш улыт. Вет тыгай еҥ-влак шке сынан историйнам гына огыл, экономикынам, пӱтынь илышнам пойдарен кертыт.

— Пытартышлан, калыкнан эрласе пӱрымашыже волгыдо лийже манын, мом ышташ кӱлеш? Тидын нерген шкендан шонымашдам каласыза. Вет мемнан автономный ушемна, тыглай манмаште, пашаче вийлан шотлалтше калык дене веле огыл пойдаралтшаш, шке сынан этносна тукым гыч тукымыш вияҥгшаш, [illegible] ончыкта гын, верлаште эше тошто стиль озалана, партком-влак утларакше производственно-технологический йодыш йыр пӧрдыт, весым ыштымаш сомылым шке вачышкышт налыт, а шкеныштын ыштышашышт ӧрдыжеш кодеш. 1921 ийыште Ленинын тыге каласымыжым кузе от ушешта: мемнан дене коммунист-влак шкеныштын виктарен шогымо задачыштым але марлеат шагал умылен моштат: вет «шкан огыл» «чылажымат» ышташ тыршыман, чыла шке ӱмбак налат гын, ыштенжат от шукто, вачетшат тыгай нелытым ок чыте; коло пашам ышташ пижыт да иктыжымат мучаш марте огыт шукто. Тӱҥжӧ — ятыр лу да шӱдӧ полышкалыше-влакын пашаштым тергыман, нуным кузе тыршымыштым ӱлычын тергаш йӧным ыштыман, вес семын каласаш гын, калык масса тергышаш, тыге веле пашам чын виктарен колташ лиеш. Нуным деч тунемман, кӧн шинчымашыже уло (спец-влак деч) да шолдыра озанлыкым ворандарыме опытым тунемман (капиталист-влак деч). Нине мутым марлаҥден ончыктышым, рашемдынеда гын, ончалза: ПСС. 4 том. 242 стр.

Республикыштына перестройка пашалан партий обком вуйын шогышаш, марий этнический историйын пӱрымашыжым рашемдыме годым тудо наукылан эҥертышаш. Мутат уке, кундемысе проблема-влакым шкеак калыкнан тӱшка уш-акыллан эҥертен решатлышаш улына. Марий калыкын ончыкылык илышыж да эрласе ошкылжо шотышто ойым Москва гыч вучыман огыл, Йошкар-Олаштак, Онарын мландыштыжак, каҥашыман. Чын, марий республикысе национальный йодыш дене кылдалтше икмыняр проблемыжым да тудым решатлыме корным КПСС обкомын V пленумыштыжо да Марий областной партийный организацийын сайлымаш деч ончычсо платформыштыжо ончыктымо. Тидымат да шуко молымат илышыш пурташ юватылде пижман.

Сандалыкыште ик шӱдыр йомеш гынат, каван сынже шапалга, мланде ӱмбалне кеч ик калык, изима, кугу тудо, йылмыжым йомдара гын, илыш йыжыҥ пӧртылташ лийдымын шуалга.

КУГЕШНАШ, ТОВАТАТ, СУЛЫК ОГЫЛ

Пытартыш жапыште «куанымаш», «кугешнымаш», «пеш сай» да моло тыгайрак мутым шагал кучылтына. Магазинлаште шылым да монь талон почеш ужалат гын, нимолан мокташ манын шонена, витне. А вет, мутлан, шӧр шотышто кӱрылтыш лиймаш уке. Шылымат озанлык-влак шагал огыл ужалат. А вольыкым пукшен лукташ ой! мыняр куштылго огыл. Тидлан ятыр пӱжвӱдым йоктарыман, мыняр омо кӱрылтеш, йӧсӧ чыталтеш — чылажым каласен шукташат ок лий.

У ИЙ ДЕЧ ончыч Йошкар-Ола совхоз-техникумын коллектившылан Почетный грамотым пуышт. Тудым КПСС ЦК, СССР Министр-влак Совет, ВЦСПС да ВЛКСМ лӱм дене кучыктымо. Совхоз-техникумын ферма ден комплексаштыже ыштыше-влак 1988 ий октябрь гыч ӱмашсе июнь марте вольык продуктым шукырак ыштен налме шотышто Всесоюзный соревнованийыште ончыл верыш лектыныт.

— Шӧрым ме ӱмаште 2150 тонным лӱштен налынна, — каласкала совхоз-техникумын директоржо Геннадий Никонович Петухов. — Тыгай показатель мемнан лийын огыл ыле. Кажне ушкал деч 3763 килограмм шӧрым лӱштымӧ. Тидыже ончылийсе деч 285 килограммлан шукырак. Шӱдӧ гектар ял озанлык мландылан шотлымаште 831 центнер шӧрым, 145 центнер шылым налме. Нине продукт шотышто государственный заказ икмыняр шӱдӧ тоннлан эртарен шукталтын.

Ял озанлык продуктым ужалыме дене ӱмаште миллион теҥге утла парышым налме. Тугеже производствым вияҥдыме фонд кугемеш, озанлык кӧргысӧ кӱлешлык роскотланат сита. Мутлан, 160 веран йоча садым сай условийыште кучаш ончылий 78 тӱжем теҥге каен, ӱмаштат тынарак кучылтмо.

Озакъялыште иктаж шӱдӧ кумло еш ила. Пӧрт-влак чыла шотыштат йӧнан улыт. Коммунальный услугылан монь ӱмаште 140 тӱжем теҥге тӱлалтын.

Кузе теле гоч вольыкым сайын ончен лукташ, шылым, шӧрым шагалемдаш огыл — теве мо тургыжландара вуйлатыше ден специалист-влакым.

— Конешне, нелылык лектынак шога, туддеч нигуш от шыл, — ойла совхоз-техникумын тӱҥ агрономжо Вадим Геннадьевич Киселев. — Сандене тӱрлӧ йӧным кычалаш логалеш. Эн чотшо концентратлан эҥертыман ыле, но тудым витле процентым гына пуат. Комбикормам налаш манын, уржам, шукияш шудо нӧшмым, йытын нӧшмым сдатлена. Урлыкаш рапс нӧшмым коло тонным колтышна. Витамин шудо ложашымат кудло тонным ямдыленна, тудланат комбикормам пуат.

Вадим Геннадьевичын каласкалымыжым мый уло кумылын колыштым. Киселев самырык, но шижалтеш: пашажым сайын пала.

— Мо эше? — пуйто шкеж деч йодеш. — Да, силосым ситышын, вич тӱжемат кум шӱдӧ тонным оптымо, комбисилосна кок шӱдӧ кудло тонн уло. Шудо, сенаж шотыштат ӧпкелаш ок перне. Вольыкна теле пагытым удан огыл илен эртара манын ӱшанена.

Агрономым шурно ден пареҥге лектыш тургыжландара. Кугу лектышым налшашлан кажне ийын химийлан огыл (тудо такшат сита, нитрат манме йыгыжтарен пытарен), а органический ӱяҥдышлан эҥерташ кӱлеш, пасушко шукырак да шукырак лукман.

Тӱҥ зоотехникым, Виктор Аверкиевич Поствайкиным, шӧрын качествыже чот шоныктара. Уке, показатель республикысе моло колхоз ден совхозла дене таҥастарымаште уда огыл, 89 процент шӧрым икымше сорт дене сдатлыме. Латик процент кокымшо сорт дене каен. А вет тидыже кок шӱдӧ тонн нарыш погына. Тугеже оксамат шагалрак налме.

Шӧрыш куштыра, лавыра изиш логале — качество вигак волен кая. Ремонтно-технический предприятийыште шӧр эрыктыме агрегат уло, тудым налаш шонат. Акше шулдак огыл, но шкенжым вашке сулен кертеш. Шӧрын качествыж верч Озакъял комплексыште чот тыршат, продукцийын шке акшымат палынак шулдештарыме.

— Ме бригадный подряд дене тыршаш тӱҥалынна, — каласкала комплекс начальник Юрий Максимович Пряников. — Ончыч звено дене ыштенна, вара бригадыш ушнымо. Тыге дисциплина пеҥгыдемын, доярка-влак сомылым келшен ышташ тыршат. Ончылий кажне ушкал деч 3460 килограмм шӧрым лӱштен налме гын, ӱмаште 3906 килограммыш шуктымо.

Ончылийсе итог почеш Йошкар-Оласе совхоз-техникумлан куснылшо Йошкар знамям пуымо ыле.

— Знамям экономически да социально вияҥме шотышто государственный планым сайын темымылан пуэныт, — ойла директор Г. Н. Петухов.

— Тӱрлӧ наградым налмаш, — манам Геннадий Никоновичлан, — тендан коллективын илышыштыже нормыш савырнен. Чынжымак, куанаш, товатат, сулык огыл.

— Калык тырша, — шыргыжеш директор.

— Калык шотышто, конешне, чыным ойледа. Но мый мо шарнем, те эре тыште ыштеда.

— Директорлан ышташ тӱҥалмемлан ынде латкандаш ий. Тышке толынам кумло куд ияш.

— Геннадий Никонович, те РСФСР калык депутатыш кандидат улыда. Депутатлан сайлат гын, те могай программым илышыш пурташ тӱҥалыда?

— Конешне, эн ончыч ял озанлыкым вияҥдышаш верч тыршыман, адакшым экологий...

Петухов марла сайын кутыра. Конешне, марий еҥ шке йылмыжым мондышаш огыл. Ой мундырана тӱрлӧ темым авалтыш: школ илыш, экологий, яндар кочкышым ыштен налшашлан мом ышташ кӱлмӧ да моло нерген ат. Геннадий Никонович дене кутыраш оҥай, тудо чыла пашам шотан оза семын онча.

А. ТИМОФЕЕВ,
РСФСР да Марий АССР культурын заслуженный пашаеҥже.

НЕЛЕ ЫЛЕ, НО...

Советский районысо «Большевик» колхозын рӱдӧ илемже — Шуарсола тӱзланен толеш. Теве пытартыш ийлаште ушкал ден сӧсна комплекс, склад, шудо леваш, кугу идым кушкын шогалыныт. Озанлыкыш толшо-влакым культура пӧртын кӱ полатше, йоча сад, столовый, магазин куандарат. Нӧлпер ден Шуарсола ял-влак коклаште Молодежный урем шуйнен возын. Верысе калык обслуживатлыше приемный пунктышто латкандаш тӱрлӧ услугым налын кертеш. Вашке чыла суртыш газ пурталтеш.

Чыла тиде уэмме тӱсым ужамат, ушышко колхозын тӱҥалтыш ошкылжо толын пура. Кумлымшо ийла тӱҥалтыште колхозым ыштыме годым ятыр нелылык лийын. Курал-ӱдымӧ мландым кумдаҥдышашлан сӧремым почаш кӱлын. Пошкудем-влак чодырам кукленыт, купым коштеныт. Тунам чыла пашам кид вий да имне дене шукташ логалын. Кызытат шарнем: пасуш кумло утла имне лектеш ыле. А кызыт тынарым тул дене кычалат гынат, ик озанлыкыштат от му, докан.

Жап эртыме семын паша куштылем толын. Колхозыш куатле машина-влакым кондаш тӱҥалыч. Тыге озанлыкна йол ӱмбаке шогалаш тӱҥале. Тунам ӱдыр-рвезе-влак шукын лийыныт. Пашамат тыршен ыштеныт, каненат моштеныт. Кас еда клубышко погынен, гармонь, шӱвыр сем почеш мурен-куштеныт.

Но тыныс илышым шучко сар кӱрльӧ. Таза пӧръеҥ-влак чылан гаяк сӧйыш кайышт, шоҥго да йоча-влак веле кодыч. Чыла нелылык нуным ӱмбаке возо. Йӱд-кече шуктымо пашашт дене нунат сеҥымаш кечым лишемдаш полшеныт. Варажым сар гыч пӧртылшӧ фронтовик-влак шолдыргышо озанлыкым йол ӱмбак шогалташ пижыныт.

Илыш, конешне, ик верыште огеш шого, ик сеҥымаш почеш весым конда. Ӱмаште гектар еда кокла шот дене 24,1 центнер пырчым, 127 центнер пареҥгым, 475 центнер вожсаскам поген налме. Вольык ончышо-влакын паша саскаштат куандара.

Но озанлык вуйлатыше ден колхозник-влак сеҥымаш дене огыт лывлане, вольык продукт ден шурно лектышым утларак нӧлталаш йӧным кычалыт. Пашашке у технологийым шыҥдарен толыт.

Н. СТОЛЯРОВ,
пашан ветеранже.

ЛУДШО ДА ГАЗЕТ — ГАЗЕТ ДА ЛУДШО

Мутым депутат налеш

Йӧным мыланна кычалде ок лий

СССР калык депутатыш сайлалтмемлан вашке идалык шуэш. Тиде жапыште Калык депутат-влакын кок съездыштыш да СССР Верховный Советын кок сессийыштыже лийынам, СССР Верховный Советын экономический реформа йодыш шотышто комитетшын пашаштыже участвоватленам. Мӧҥгыштӧ избиратель-влак дене чӱчкыдынак вашлиялтеш. Съезд ден сессийлаште йодыш-влак кузе каҥашалтмым да избиратель-влакым верлаште мо тургыжландарымым иктешлаш гын, икте раш палдырна: мемнан элыште перестройка алят кӱлеш семын писемын ок керт, шонымо кӱкшытыш нӧлталтме огыл. Тыгай иктешлымаш дене, мыйын шонымаште, мемнан калыкнан кугурак ужашыже келша.

Перестройкын эркын писем толмыжым ик-кок амал дене умылтараш ок лий. Туге гынат тӱҥ проблема-влак кокла гыч икмыняржым палемдаш уто огыл.

Эн ончычак теве мом ончыкташ кӱлеш: мемнан умылымашна, сознанийна пеш эркын вашталтеш. Тидыже РСФСР калык депутатыш да верысе Совет калык депутатыш кандидат-влакым ойырымо кампанийыштат раш койын: избиратель-влакын чулымлыкышт ӱлыкшӧ лийын. Ме шылталена шуко, а ситыдымашым пытарышашлан раш мерым ышташ огына вашке. Теве Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш 439 кандидатым ойырымо. Нунын коклаште улыжат 50 ӱдырамаш, 17 комсомолец, 45 пашазе да 28 колхозник. Утларакше вуйлатыше-влак улыт. Тидым избиратель-влакын пассивный улмышт дене веле умылтараш лиеш. Илыме верла гыч кандидат-влакым пеш шагал ойыреныт. Икманаш, СССР Конституцийын пуымо права дене пайдаланаш тунем шуын огынал.

Вес амаллан теве мом шотлымаш: избиратель-влак партий обкомын, Марий АССР Верховный Совет Президиумын, Министр-влак Советын, вуйлатыше моло органын пашаштым начарын палат.

Депутат семын мылам шуко органлаште лияш, шагал огыл йодышым шымлен лекташ логалын: ен-влак дене кугу паша эртаралтеш — наказ-влакым шуктымо корно денат, калыкын условийжым саемдыме шотыштат.

Нелылыкат шагал огыл. Садланак, очыни, калык депутат ден приемыш логалаш кумылан-влакын чотышт изи огыл. Молан? Южо енже шона, пуйто депутат чылажымат тымарнеш ыштен кертеш. Тидын тодым районышто, олаште да пӱтынь республикыште йӧн улмымат шотыш миешт нал. Автономный республикынат, пӱтынь элнанат проблемышт шуко, тӱҥ шотышто икгай раш улыт.

Эн ончычак совет калыкым темме[illegible] кӱлеш семын чикташ [illegible] Кызытеш тиде йо[illegible]

Татьяна Ивановна Соловьеван Оршанка ремонтно-технический предприятийыште пашам ышташ тӱҥалмыжлан лу ий утла эртен. Тудлан рӱдӧ складым вуйлаташ ӱшаныме. Тыршыше ӱдырамаш шке пашажым лийжак манын шуктен шога, олмыктышо-влакын йодмыштым эреак шукта.

Предприятийысе пашазе-влак тудлан кугу ӱшаным ыштеныт. Татьяна Ивановна — профком член, йоча-влак дене пашам ыштыме шотышто комиссийым вуйлата.

Снимкыште: Т. И. Соловьева.

СЕРЫШЛА ГЫЧ ОЙСАВЫРТЫШ

Кугу Отечественный сарын инвалидше-влакын госпитальыштышт иканаште шӱдӧ утла еҥ эмлалтеш. Шукерте огыл тушто мыламат лияш логале. Поснак врач Елена Александровна Барановалан таум каласыме шуэш. Тудо черле-влак дек пеш тӱткӧ.

И. ШУМИЛОВ.

Волжский район.

* * *

Кугу Маршан кевыт кум ялым обслуживатлыш. Но тудо пашам кӱлеш семын ок ыште. Налаш сатужо уке гаяк. Коркатово торговый предприятий вуйлатыше-влак молан мерым огыт ыште?

Г. СКВОРЦОВ.

Морко район.

* * *

Ик рушарнян рӱдӧ рынкысе парикмахерскийыш пурышым. Ой, юмет-пӱрышет, вич мастер пӱжалт пытеныт, а клиент-влак мучашдымын ешаралтыт. Шыгыр, лапка пӧлем.

КӰЧЫКЫН

Шочмо йылмын пӱрымашыже калыкын кидыштыже. Шке йылмынам мондалтме деч арален кодена гын, тудым виянгден колтена гын, ончыкылык тукым мыланна таум ышташ тӱҥалеш.

Ю. ЯМТЕЕВ.

Советский поселко.

* * *

Пошкар-Олаште тӱрлӧ вере илыше марий-влакын фольклор пайремыштым эртараш кӱлеш. Тидыже мемнан коклаште кылым пеҥгыдемдымаште да фольклорым шарымаште кугу полышым пуэн кертеш.

Р. ТОКМУРЗИН.

Удмурт АССР, Ныргында ял.

Йӱксавыш

● *Пӱртӱс аралыме программын проектшым каҥашена*

КАГАЗЕШ ЫНЖЕ КОД

КЫЗЫТ перестройка нерген мут эре лектеш. Вет тудо у семын, шотан айдеме семын илаш кӱшта. Перестройка нелын кая гынат, мӧҥгеш чакныме нерген шомакат лийшаш огыл. Чын, тудо кажныланак ок келше, сандене ваштареш шогышо-влакат улыт.

Вигак маҥына, кызыт мыланна куштылгыжак огыл, нелылык лектынак шога. Тыштат-туштат йӧрдымӧ койышын кышаже кугу. Преступлений иземмаш уке. Магазинлаште сату пешак шагал — мыняр тума тарвана. Южгунамже шонет да ӧрат, могай ме лийын пытенна. Шуко моло ситыдымашат эреак вашлиялтеш.

Конешне, чылажымак шем чия дене чиялтыме ок шу. Утларакше сайым вучалтеш. Уло тудыжат. Мутлан, ме кызыт национальный йылме шотышто тичмаш йӱкын ойлен кертына. Пеш йорлын илыше-влаклан мыняр-гынат полышым ыштыме. Нуно пыртак куштылгын шӱлалтеныт. Моткоч изи пенсийым налше еҥын кидышкыже ынде утларак окса пура. Посна категориян пашаеҥ-влаклан пашадарым кӱзыктымӧ. Моло сай ошкылат уло.

Но тургыжландарыше йодышат ятырак. Мутлан, мыйым пӱртӱсым аралыме паша лыпландарен ок керт. Йӧра, ындыже утларак ойлаш тӱҥалыныт. Теве аралыме шотышто кужу жаплан государственный программа ыштен шукталтеш. Тудын проектшым газетлаштат печатлыме. Вашкерак илышыш пура да тичмашын шукталтеш гын, моткоч сай ыле. Южо мероприятий семын кагазеш ынже код ыле.

Пӱртӱс аралыме программылан вийынак пижме дене моткоч кӱлешан задачым шуктен кертына. Вет тудыжо поянлыкым кучылт моштымо дене кылдалтын. Кызытеш ме тидын шотышто шала кошпан улына. Пуйто мемнан чылажат утымеш уло, пуйто тудлан нимогай оза уке. Шуко ий кузе шоналтен, туге руэн, тошкен, локтылын пытаренна. Кудыжо эше изишак пайдашке каен, а кудыжо арам йомын. 1972 ийыште мыняр шӱдӧ тӱжем гектар чодыра пытыш. Тидыже чылт шке ыштaлтын огыл — айдемынат кугу титакше лийын.

Мом ойлаш, шӱм-чонна дене ме эше шукылан ямде онал. Поянлыкым аклыдымашлан тӱҥалтышым шукертак ыштыме да тудым чарен шогалташат куштылго огыл. Тидым мый шке илыш корнем гычат шарнем. Коклан, эре кодшо нерген ойлат, манын ипалтыт. Но тудым шарналтыде, иктым весе дене таҥастарыде лиеш мо? Уке, конешне. Поснак ялыште илышын шӱмешыже тӱрлыжат кодын. Мыйынат тыгак.

Кугу Отечественный сар ийлаште, Морко педучилищым тунем пытарымеке, кум ий Кожлаер школышто географийым туныктышым. Мыланем тудо пагыт моткоч шерге жап семын шӱмешем келгемалт кодын. Тидлан, пожале, эн ончычак вер-шӧрын сылнылыкше амалым пуэн. Ӱлыл да Кӱшыл Кожлаер коклаште кугу ер ыле. Школнажат воктеныжак лийын. Кызытсе икшыве-влакын вер-шӧр деке шижмашышт могае, ом пале, но тунамсе йоча-влак шке кундемыштым ала-кузе чот йӧратен, пагален моштеныт.

Шошо эрта веле — ӱдыр-рвезе-влак вигак ерым тӱрлӧ тор, шӱкшак деч эрыкташ тӱҥалыт ыле. Тудын воктене шкаланыштак жапым эртараш, модаш, колым кучаш, йӱштылаш моткоч йӧнан лийын. Лийын мыйын шарнымаштем эре тыгак.

Вараже тиде вер деч ойырлен каяш логалын. Икмыняр жап гыч пӧртылмеке, кумылем чотак волыш. Ончем — иктат-весат вашталтын. Сылне ер воктене арулык пытен, пуйто нигӧлан кӱлдымӧ лийын. Молан тыге, ӧрат веле. Ни верысе калыкын, ни сельсовет да колхоз вуйлатыше-влакын чонышт корштен огыл мо? Очыни, лач тыге. Теве кунам пӱртӱс деке шӱмдымылык вожым колташ тӱҥалын.

Тиде ер ынде ончычсыж гай лийын кертеш мо? Йодашыжат йӧндымын веле чучеш. Туге йӧндымӧ, пуйто йодышым пуышыжо веле титакан. Моло еҥже тидын нерген шоналтат гын, уке гын?

Тыгай мутымак лукде ом чыте тиде кундем деч торашгак огыл улшо Карман курык нерген. Ой, лучо омат ойло. Мо кодын тудын деч? Пожале, лӱмжӧ гына. Да пел могырым палдырныше тура серже ала-кунам огай вер-шӧр лийме нерген ушештара. А вет 40—50 ий ончыч тудо юзо курык гай чучын. Могай улмыж нерген тысе еҥ-влак, поснак школыш коштшо тукым, чылажым раш паленат огытыл. Руш мут дене ойлаш гын, шукышт таинственный вер семын ончeныт.

Ме, туныктышо-влак, тушко ӱдыр-рвезе-влакым экскурсий дене коштыктенна. Мом-гынат эреак уым, огайым пален налынна. А экскурсийыш тарваныме деч ончыч але тушеч пӧртылмеке, школыштына литературный кружокым вуйлатыше, мемнан пагалыме туныктышо да писатель Я. А. Элексейн Карман курык, Овдасола, тысе вер-шӧр нерген туге каласкала ыле, йоча-влак кугун шӱлалташ тоштын огытыл, тӱткын колыштыныт. Нунын ушыштышт чын ден йомак варналтмыла чучын. Теве кушто лийын тиде курыкын ийже. А ынде тудо мынярак кодын?

Тыгай вер-шӧрын чапшым кузе пытараш лиеш, ӧрдеат ӧрат. Кӧлан, мо ситен огыл? Можо вара тудым вашталташ таратен? Тиде курык кӱшеш чотак пояш шоненыт гын веле? Неужели республикылан палыме курыкын чапше, лӱмжӧ йӧршынат шерге лийын огыл? Шочмо кундемнан сылнылыкшым чылтак умылен, аклен она мошто, тудым она йӧрате ала-мо? Шоналтет, да чонланат моткоч йӧсын чучын колта.

Очыни, кӱшычын кӱштен каласымат кышажым коден. Йӧра ма ок йӧрӧ, лиеш ма уке — воктенысе младым курал оптеныт, шуко пушеҥгым, вондерым руэн локтылыныт. Могай ме улына, а? Кӧ тышке шӱкен?

Ойлет — мут шуйна, от ойло — чыташ ок лий. Ойлашыже такше ятырак уло. Кузе, мутлан, ласка чон дене эртен кает Элнет, Ировка да моло эҥер воктеч? Молан тысе садер, ломбер, шоптырвондо, поланвондо, эҥыжвондо ий еда шуэмын толыт? Тыгай лийшаш нерген ончыч кӧ шонен кертын? Эҥер-влак пучен пытат, верын-верын кошкен шинчыт манын, ушышкат пурен огыл.

Кызытсе еҥ-влакым ончычсо жапыш пӧртылташ лиеш гын, чылажымат ӧрын ончат ыле. А кӧ шинча, можыч, укеат. Южо еҥлан вет икте-весе пытымет кугунак жал огыл. Жал тудо гына, поянлыкым пешыжак налаш ок лий. А ончычшо тудо ой, мыняр лийын! Емыж-саска гын емыж-саска, кол гын кол, кайыквусо гын кайыквусо... Кызыт эсогыл понтыжымат шукак от му. Ончычсо поян олмыштат кокыт-кумыт гына логалеш.

Нимат от ман, пӱртӱс нужнаҥгын. Нужнаҥгын Морко велне гына огыл, моло кундемыштат, пӱтынь республика мучко. Пӱртӱсым шотлыдымо, тудын ваштареш кайыме дене мочол поянлык пытен. Тӱҥ ӱшанже ынде пӱртӱсым аралыме государственный программылан гына. Тудо шукталтеш — поянлык дене кодына, уке — нимо сайым вучаш.

Вучымыжо-можо, шкалан пижде ок лий. Изиштат-кугуштат кажныже вийым пышта гын, пӱртӱслан полыш дечат полыш лиеш. Тӱҥ ончыкылыкшо — самырык-влакын кидыштышт. Сандене мый тышке школьник-влакым кумдан ушаш кӱлмым шотлем. Ик биологий уроклан эҥертымаш моткоч шагал. Тӱрлӧ могыран внеклассный, внешкольный паша шуко полшен кертыт.

Шылташ нимом, самырык тукым дене шке жапыштыже ме шуко ыштен шуктен онал. Кызыт лач тидынак лектышыжым тӱредына. Туныктен ойлымо гай чучеш гынат, каласыде ом чыте: ончыкыжо тыгай чырлан вер лийшаш огыл. Айдеме пӱртӱсым умылада шотла гын веле, тудланат, шкаланжат сайым ышта. А пӱртӱс деч ӧрдыжтӧ айдемылан вер уке.

М. АНДРЕЕВА,
ончычсо туныктышо, пашан ветеранже.

Пошкар-Ола.

ЧОДЫРА ТИТАКАН ОГЫЛ

Морко велне ужар поянлык койын шулымо нерген 12 январьысе номерыште Л. Яндаковын «Чодыра титакан огыл» возымыжым лудын лектымат, Какшамарий велнат поянлыкым пытарыме нерген увертараш кумылем тарваныш.

Чодырам аралыме шотышто сарын да пашан ветеранже-влакын советышт шуко организацийыш серышым колтен, но нигушечат вашмут толын огыл. Пашаже теве кушто. Чувашийым вуйлатыше-влак Какшамарий, Сидельниково йыр улшо чодырам, Мариинско-Посадский чодыра пунктышто тунемше-влаклан опытым эртараш манын, арендыш пуаш йодыныт. Тыге ик жаплан кум тӱжем гектарым утла пуымо. А вет граница Юл эҥерын фарватерже дене эрта.

Икмыняр жап эртымеке, техникум тиде кумдыкым Мариинско-Посадский мехлесхозлан пуэн. Сандене лесхоз Юл эҥерын шола серешыже Сокольный манме верыште лесничествым почын. Шот деч посна ужар поянлыкым пытараш тӱҥалын. Адакше чодыра дене пайдаланымылан ик ырымат огыт тӱлӧ. Эсогыл тысе ял калыклан вольык кӱташ, шудым ямдылаш, пуым руаш чарен, штраф дене лӱдыктылеш. Лесничествылан пӱгыльмым, ӱштервоштым пукшым. Ӱштервоштырым да шӱмым поген пу, тунам вара шудым соло. Солен коштен ямдылыме гыч пелыжым лесничествылан пу. Теве кузе!

Сер воктене шергакан тумым руат. А тиде верже Юлын ужар зоныжлан шотлалтеш. 3 километр марте эҥер воктене руаш ок лий. Кугу Какшан воктенат тыгак сӱрет, йырваш чара пасу шарла.

Чодырам уэмдыме шотышто паша ок эртаралт, манаш лиеш. Садлан ме Пӱртӱсым аралыме шотышто комитетым вуйлатыше-влак деч тыгай осал пашам чараш да чодырам ӱын озажлан — Марий республикылан пӧртылташ йодына.

П. ЯМБАРЦЕВ,
сар ден паша ветеран-влак советын председательже.

Звенигово район, Какшамарий ял.

кӱрылтын! Чыла тидым пи-

...веле умылтараш лиеш. Илыме вере гыч кандидат-влакым пеш шагал ойырепыт. Икманаш, СССР Конституцийын пуымо права дене пайдаланаш тунем шуын огынал.

Вес амаллан теве мом шотлыман: избиратель-влак партий обкомын, Марий АССР Верховный Совет Президиумын, Министр-влак Советын, вуйлатыше моло органын пашаштым начарын палат.

Депутат семын мылам шуко органлаште лияш, шагал огыл йодышым шымлен лекташ логалын: ен-влак дене кугу паша эртаралтеш — наказ-влакым шукташ тырышат, калыкын условийжым саемдыме шотыштат.

Нелылыкат шагал огыл. Садланак, очыни, калык депутат дек приемыш лоогалаш кумылан-влакын чотышт изи огыл. Молан? Южо енже шона, пуйто депутат чылажымат тыманмеш ыштен кертшаш. Тидын годым районышто, олаште да пӱтынь республикыште йӧн улмымат шотыш ынешт нал. Автономный республикынат, пӱтынь элнанат проблемышт шуко, тӱҥ шотышто икгайракак улыт.

Эн ончычак совет калыкым теммеш пукшаш-йӱкташ, кӱлеш семын чикташ йӧным ыштыман. Кызытеш тиде йодыш ик эн нелылан шотлалтеш. Тудым решатлышашлан собственность да мланде шотышто, предприятий ден налог да моло нергенат у закон-влак кӱлыт. Нуно ен-влакын паша дек отношенийыштым вашталтышаш, калык кучылтмо сатум утларак ыштен лукташ кумыландышаш, предприятий-влакын интересыштым рынке деке чак кылдышаш, министерство ден ведомство-влакын темдымышт да шыгыремдымышт деч утарышаш улыт.

Производствым вуйлатымаште шуко пачашан структурым пытарыман. Кажне пачашыште шинчыше аппаратысе пашаен-влак тӱрлӧ инструкцийым верлаш «кышкат», предприятий вуйлатыше-влакым йолге-кидге «кепшылтен», коллективын тыршымаш саскажым укешке луктыт.

Теве арендный предприятий-влакл... налогым тӱлыктымӧ шотышто законым налаш. Тудым СССР Финанс министерство ямдылен, СССР Верховный Советын кокымшо сессийыштыже приниматлыме. Предприятий-влак арендылан чыла налогым шотыш налде тӱлышаш улыт. Вес семынже — арендылан ешарен тӱлыман, садланак арендыш куснаш кумыл лектын ок керт.

Ме чыланат палена: кок ий ончыч министерство-влакын штатыштым иземденыт. Шотшылан гына ыштыме — министерство олмеш тӱрлӧ объединенийым внешак шочыктеныт, тӱшка налмаште аппаратчик-влакын чотышт иктат пеле гана кушкын. «Штатым иземдымаш» продукцийым лукмашым кугемден огыл. Кӧлан кӱлеш тыгай вашталтыш? Бюрократический аппаратлан, очыни. Ме шкенам шке ондалена. материальный поянлыкым кугемдыше сферым пеҥгыдемдышашлан кӱлеш мерым ыштымашна уке.

Калык озаплыкыште ак шотышто, вигак каласаш гын, умылаш лийдыме сӱрет. Продукцийын акше тудым лукташ кӱлмӧ роскот дене келшен ок тол. Тыгай сатун чотшо ий гыч ийыш кушкын толеш, сандене предприятий-влак парымыш пурат. Производствым чарен шогалташ огыл манын, государство дотацийым ойыра. Тидыже кушко конда? Пашадар волымашке, паша лектыш мӧҥгештмашке, производство иземмашке.

Ак шотышто реформым кӱчык жапыште эртараш ок лий, тудо латкумшо вичияшым пӱтынек авалтен кертеш. Тидын годымак мондыман огыл: ак шотышто реформым пашадар, пенсий, стипендий да калыкын моло окса парышыж дене кылдалтше йодыш-влак дене кылдыман. Финанс шотышто баланс лийшаш. Тунам веле совет калыкын илышыжым тӱҥ гычак саемдаш лиеш.

Н. САМСОНОВ,
СССР калык депутат.

ОЙСАВЫРТЫШ

Кугу Отечественный сарын инвалидше-влакын госпитальыштышт иканаште шӱдӧ утла ен эмлалтеш. Шукерте огыл тушто мыламат лияш логале. Поснак врач Елена Александровна Барановалан таум каласыме шуэш. Тудо черле-влак дек пеш тӱткӧ.

И. ШУМИЛОВ.

Волжский район.

* * *

Кугу Маршан кевыт кум ялым обслуживатлышаш. Но тудо пашам кӱлеш семын ок ыште. Налаш сатужо уке гаяк. Коркатово торговый предприятий вуйлатыше-влак молан мерым огыт ыште?

Г. СКВОРЦОВ.

Морко район.

* * *

Ик рушарнян рӱдӧ рынкысе парикмахерскийыш пурышым. Ой, юмет-пӱрышет, вич мастер пӱжалт пытеныт, а клиент-влак мучашдымын ешаралтыт. Шыгыр, лапка пӧлем.

Ӱпым тӱредыктышым, вара «ала пондашымат нӱжын пуэда ыле?» йодым. «Лезвий уке», — маныч.

П. АФАНАСЬЕВ.

Йошкар-Ола.

* * *

«Сосновый бор» санаторий-профилакторийыште канаш логале. Чыла сайла чучо, но ала-молан экскурсийым огыт организоватле. Фотограф уке. Йӱштӧ кинозалыште тошто фильм-влакым ончыктат. Канаш толшо кокла гыч моштышыжо гармоньым шокта. Теве тыгай культмероприятий.

М. ЛЮБИМОВ.

У Торъял район.

* * *

Кызыт инвалид, пенсионер-влакын илышыштым саемдыме нерген шуко ойлат, возат. Войнан кужу корныжым эртен, нуно элым фашизм деч утарен коденыт.

«Восход» универмагыште лӱмын отделым почмо. Но чылалан огыл. 70 теҥге марте пенсийым налшым але инвалидым веле тушто обслуживатлат. Адакше пенсионный книжка кӱлеш, тудыжо олаште эре илыше енгын веле уло. А ял гыч йочашт але тукымышт дек илаш толшо шонго-влакын тыгай кагаз кушто?

80 — 100 теҥге пенсийым налше-влакше пеш «поян» улыт лиеш. Нунылан кузе лийман, чиемым кушто да кузе налаш? Тиде кӱлешан йодышым оласе власть ончышашак манын, шонена. Теве мемнан подъездыште гына латик тыгай пенсионер уло.

М. АНДРЕЕВА,
пашан кокымшо группа инвалидше.

* * *

Йошкар-Ола гыч Дмитриевын 12 январьысе номереш печатлалтше серышыж дене тӱрыс келшем. Марий лӱмлӧ ен-влакым мондыман огыл. Бульварым, уремлам утларак нуным лӱмышт дене лӱмдыман. Тиде пашам ворагден колтымаште Марий комсомол инициативым шке кидышкыже налшаш.

Н. КУКЛИН.

Советский район.

* * *

Мыланна, Урал вел гыч Йошкар-Олаш толшо-влаклан, В. И. Ленин лӱмеш культура дворецыште Юрий Васильевын вуйлатыме фольклор театрын «Салика» спектакльжым ончаш пиал логале. Тиде спектакльым пытартыш гана Уралыш М. Шкетан лӱмеш драма театр 1957 ийыште намиен ыле.

Мемнан шонымаште, театрын ветеранже-влак дене самырык артист-влак шке шонымыштым шуктеныт: зритель «Саликам» йӧратен ончыш.

З. МИШИН.

Свердловский область,
Пагшал ял.

...шыже калыкын кидыштыже. Шке йылмынам мондалтме деч арален кодена гын, туддым виягден колтена гын, ончыкылык тукым мыланна таум ышташ тӱҥалеш.

Ю. ЯМТЕЕВ.

Советский поселко.

* * *

Йошкар-Олаште тӱрлӧ вере илыше марий-влакын фольклор пайремыштым эртараш кӱлеш. Тидыже мемнан коклаште кылым пеҥгыдемдымаште да фольклорым шарымаште кугу полышым пуэн кертеш.

Р. ТОКМУРЗИН.

Удмурт АССР,
Ныргында ял.

Йӱксавыш

...чылажат утымеш уло, пуйто тудлан нимогай оза уке. Шуко ий кузе шоналтен, туге руэн, тошкен, локтылын пытаренна. Кудыжо эше изишак пайдашке каен, а кудыжо...

...ге. Теве кунам пӱртӱс деке шӱмдымылык вожым колташ тӱҥалын.

Тиде ер ынде ончычсыж гай лийын кертеш мо? Йодашыжат йӧндымын веле чу-...

...курал оптеныт, шуко пушеҥгым, вондерым руэн локтылыныт. Могай ме улына, а? Кӧ тышке шӱкен?

Ойлет — мут шуйна, от ойло — чыташ ок лий. Ойла-...

...ыт, шикшалажат сайын ышта. А пӱртӱс деч ордыжтӧ айдемылан вер уке.

М. АНДРЕЕВА,
ончычсо туныктышо,
пашан ветеранже.

Йошкар-Ола.

ЧОДЫРА ТИТАКАН ОГЫЛ

Морко велне ужар поянлык койын шулымо нерген 12 январьысе номерыште Л. Яндаковын «Чодыра титакан огыл» возымыжым лудын лектымат, Какшамарий велнат поянлыкым пытарыме нерген увертараш кумылем тарваныш.

Чодырам аралыме шотышто сарын да пашан ветеранже-влакын советышт шуко организацийыш серышым колтен, но нигушечат вашмут толын огыл. Пашаже теве кушто. Чувашийым вуйлатыше-влак Какшамарий, Сидельниково йыр улшо чодырам, Мариинско-Посадский чодыра пунктышто тунемше-влаклан опытым эртараш манын, арендыш пуаш йодыныт. Тыге ик жаплан кум тӱжем гектарым утла пуымо. А вет граница Юл эҥерын фарватерже дене эрта.

Икмыняр жап эртымеке, техникум тиде кумдыкым Мариинско-Посадский мехлесхозлан пуэн. Сандене лесхоз Юл эҥерын шола серешыже Сокольный манме верыште лесничествым почын. Шот деч посна ужар поянлыкым пытараш тӱҥалын. Адакше чодыра дене пайдаланымылан ик ырымат огыт тӱлӧ. Эсогыл тысе ял калыклан вольык кӱташ, шудым ямдылаш, пуым руаш чарен, штраф дене лӱдыктылеш. Лесничествылан пӱгыльмым, туто пӱкшым, ӱштервоштырым да шӱмым поген пу. тунам вара шудым соло. Солен, коштен ямдылыме гыч пелыжым лесничествылан пу. Теве кузе!

Сер воктене шергакан тумым руат. А тиде верже Юлын ужар зонышлан шотлалтеш. 3 километр марте эҥер воктене руаш ок лий. Кугу Какшан воктенат тыгаяк сӱрет, йырваш чара пасу шарла.

Чодырам уэмдыме шотышто паша ок эртаралт, манаш лиеш. Садлан ме Пӱртӱсым аралыме шотышто комитетым вуйлатыше-влак деч тыгай осал пашам чараш да чодырам чын озажлан — Марий республикылан пӧртылташ йодына.

П. ЯМБАРЦЕВ,
сар ден паша ветеран-влак советын председательже.

Звенигово район,
Какшамарий ял.

ОНДАК ПЫРЫСЫМ, ВАРА — АЙДЕМЫМ

18 январьысе «Марий коммуна» газетыште «Титаканлан шотлымо огыл» материалыште Марий АССР Верховный суд председательын заместительже А. А. Артюшовын каласкалымыжым шӱм вургыж лудын лектым. «...Кӧ чыным ончычсо семынак архивеш шылтен кодышаш верч шога, осал шомакыштым телефон дене пелештатат, лӱмыштым каласаш торешланат. Мом ыштет, калыкнан эртыме корныжым кажныже шке семынже умыла, кажныже шке шинчаж дене акла».

Чынак, списке-влакын лекмыштым вучена. Шергалшымлен налына, пошкудо-влак дене чон йӧсланен кутырена.

Яилыкла пуштедыше палач-влакет, родо-тукымышт, туларышт, иза-шольышт кушко каеныт, шонеда? Шукынжо Йошкар-Олаштак илат улмашыс. Эше эн сай пачерыште ракатланат, кугу пенсийым руалтыше улыт, докан. Конешне, мынярынже вес тӱняш каеныт. Но вет кодыныт икшывышт, икшывыштын йочашт. Конешне, нуным титаклен огына керт. Но ача-кочаштын шем, осал пашашт илышыштлан тамгам садак тушкалтыде коден огыл, очыни.

Репрессий ийлаште мыняр чолга талантым йомдаренна? Тидын нерген шоналтет да шӱмым рӱдаҥше кӱзӧ денак шуралтымыла чучын колта. Ала-кӧ чолга артист, кугу ученый, экономист, писатель, киндым шке уш, шӧртньӧ кид дене ончен кушшо, шотан строитель лийын шуктен огыл. Марий калыкнаже ой, мыняр пытен. Ты марте иктат ок пале ыле, ынде чылан пален налыт. Республика деч ӧрдыжтӧ илыше марий-влакат. Умбакыжат алфавит почеш лӱмдылымым вучен кодына.

Марий кундемыште чыла властет палач-шамыч кидыште лийын улмаш. Мом шоненыт, тудым ыштеныт. Чывиге семын калыкнан эн мотор, куан пеледышыжым кӱрышт-тошкен пытареныт. Нунын чондымо-шӱмдымӧ улмыштлан кӧра шукын тӱрлӧ деч тӱрлӧ ойгым чытеныт, нужнангмек, ойлен моштыдымын орланеныт, кӱчызыш савырненыт. Мыняр йочан тунемшашыже кӱрылтын! Чыла тидым нимо дене проститлаш ок лий. Йоча-влакын ятыр чер дене колымыштымат шке ужаш перген. Шӱкшӧ йыдал, шужен илыме деч молым нуно ужынат огытыл.

А кызытсе тукымлан чиншат, кочкашат уло. Но самырык-влак кокла гыч шагалынже огыл кредалше-влак кашакыште коштыт — ни тунеммышт, ни пашам ыштымышт. Ондак пырысым, пийым, моло чоганым индырат, шӱлышыштым луктыт. Тыгай-влакак огыл мо жапыштыже палачын вӱраҥ сомылжым шуктеныт.

Р. МАЙОРОВА.

АЛА ТӦРЛАНАТ?

22 январьыште «Шочмын кастене» телепередачым ончышымат, кагаз ден ручкам нальым да чон йӧсын возаш шинчым. Амалже теве могай: передачыш чӱчкыдын художественный самодеятельность коллектив ден посна исполнитель-влакым ӱжыт. Но вот передачым ямдылыше-влакше йоҥгылышым ыштылыт. Ӱжмӧ коллектив-влакын вургемыштлан вниманийым огыт ойыро. Поснак куштышо-влак ӧрыктарат. 22 январьысе передачыштат Вӱрзым вел коллектив тошто марий куштымашым арик-турик ончыкташ тӧчыш. Вургем куштымашлан келшыше огыл ыле. Кодшо ийлаштат тыгай йӧрдымым телевидений шуко гана ончыктыш.

Ронго клубын «Ронго памаш» ансамбльжат эрвел куштымашым тывел вургем дене куштыш. Тыгай койышым вара кузе умылаш? Йолташ-влак, куштымашлан келшыше вургемда уке гын, тыгай номерым ида шынде, а режиссер-влак, экранышке ида ончыкто. Умбакыже чыланат тыгай йоҥгылышым ыштылаш тӱҥалына гын, марий культурына кӱлеш кӱкшытыш кунам шуэш? Тыге гын, фольклор нерген ойлыманат огыл. Передачым шудышӧ-влакат марла чият гын, сайрак ыле.

Пытартыш ийлаште ме марий йылме да фольклор нерген шуко ойлена, тунныктена, сценический вургем шотышто искусствовед-влак ик гана веле огыл газетышкат возеныт, радио денат ойленыт, туге гынат йоҥгылыш пытен огыл. Ойлена иктым, ыштена весым. Тиде утларакше «Шочмын кастене» передачыште шижалтеш.

30 декабрьыште лекше «У ий водын» передачыште кеч ик участникше марла чием ыле! Вӱдышӧ-влаклан гын кӱлешак ыле. Тыгай койышым ужмек, чон коршта. Ме марий улмына деч вожылына. Вургемым веле огыл, шке йылмынам мондена. Рушла-марла ойлаш тӧчена.

«Шочмын кастене» телепередача нерген теве могай шонымаш лектеш: передачым ямдылыше южо енже марий культурым, фольклорым я огеш пале да палашат ок шоно, я пашажым айдалийже ышта.

А. БАСТРАКОВ,
МАССР культурын заслуженный пашаенже.

ИКТЕ-ВЕСЫЛАН ПОЛШЕН

Жап писын эрта. Шукерте огыл гына, ончыкылан кугу ӱшаным ыштен, У ийым вашлийна, а кызыт талукын кокымшо тылзыж денат ошкылына. Ошкылына тӱрлӧ семын. Сайжылан куанена, чоным кочшо сӱретым вашлийме семын тургыжланена, икте-весе дене ӱчашена, чын вашмутым кычалына, элнан пӱрымашыж нерген йӱштӧ шӱм дене огыл — чон почын шонкалена. Сайлымаш деч ончычсо тургымышто тидыже поснак шижалтеш.

«Марий коммуным» лудшо-влакат шинчам кумен коштшыла огыт кой. Нунын серышышт — илышын воштончышыжо. Газет страницылаште лекше материалла гыч тидыже раш коеш, сандене нӧлталме йодышлам ушештараш кӱлешыже уке, докан. Тидым каласымат сита: январьысе почтына кодшо ийысе семынак «кӱжгемын» — ӱмаште тиде тылзыште 671 серышым налме гын, тений — кумло кандашылан шукырак. Морко, Оршанка, Шернур, Советский, У Торъял кундемласе авторна-влак утларак чӱчкыдын да шукырак возышо улыт. Моло вел гыч мемнан дене таҥ кучышо-влак дечат тидымак вучен кодына.

Экономика, обществыште партийын рольжо да верже, социальный йодыш, культура ден образований, наций-влак коклаке отношений, чын верч шогымаш, идеологический пашам саемдымаш, шочмо кундемнан историйже да ончыкылыкшо — нине да моло тема дене кылдалтше материал-влак толынак шогат. Письма-влак кокла гыч кугурак ужашыже газетыште верым муын, ямдылен пыштымыже-влак лишыл жапыште лектыт. Икманаш, кылна ончыкыжат пеҥгыдем толеш манын, ме ӱшанена. Иктым гына мондыман огыл: проблемылам тарватыме годым чылажымат чын факт да пример-влак дене негызлаш кӱлеш, илышын кызытсе ойыртемжым тӱрлӧ могырым келгыш да тичмашын шымлыман. Лач тыгай шӱлышан материал-влакым вучен кодына. Мапмыла, пырля тыршен ыштыме пашана умбакыжат куандарен шогыжо.

Пытартышлан увер: **икымше февраль гыч подписчик-влак радамна 154 еҥлан ешаралтын.** Айста тыгай сай вашталтышым умбакыже виянгден толына. Газетым мыланна ӱшанле эҥертыш лиймыланда кӧра илыш дене тӧр ошкылаш кумылангдена.

Информаций да письма отдел.

◆ *Журналистын блокнотшо гыч*

Истякава—иллюзионист

Тыгай лӱм дене кумлымшо ийлаште Совет Ушем мучко да вес эллаште гастроль дене коштмыж годым тӱрлӧ оҥай номер-влакым ончыктен талантан марий иллюзионист Исай Александрович Истяков. Йӱдвел Башкирийыште верланыше марий яллаште тудым Эсай Эсаевич маныныт.

Тудо эртыше курым мучаште Пошкырт кундемеш, кызытсе Янаул район, У Оръя ялысе йорло кресаньык ешеш шочын. Изинек нужнам ужын кушкын, кӱтӱм кӱтен, поян-влак дене тарзылан ыштен коштын. Граждан сар годым ошо-влак ваштареш кредалын, а Кавказым утарымек, тушан илаш кодын.

Колымшо ийла тӱҥалтыште Индийыш миен. Тушто шоҥго факир дене палыме лийын, тудын деч шукылан тунемын. Марий иллюзионист-гипнотизер хинди, афган (пушту), турко йылмым тунемын, руш, татар, удмурт, чуваш, грузин, армян, чечен да моло йылмымат сайын пален. Калык коклаште ойлымо почеш, тудо эсогыл Америкыште, Австралийыште шке мастарлыкшым ончыктен коштын.

— Ой, мӱндыр родем толын, — манын, ошалге чурийвылышан илалше ӱдырамаш мыйым вашлие.

— Салам лийже, Евдокия Григорьевна,— кидшым кучен, мыят каласышым. А тудо мыйым тупем гыч вӱчка.

— Салам лийже, родем, салам лийже. Кузе толын кертда? — йодеш. Кумылжат тодылалте, солык лукшо дене вӱдыжгышӧ шинчажым ӱштыльӧ. Йоча-влак мемнам, аптыранен, ончен шогат. — Айста, ошкылына. Серышдам налмеке, тендам эре вученам. Исай Александровичын шочмо велже гыч улыда вет, — ыштале, южо ойжым марла ойла.— Тендан йылмыда дене мутланаш пелашем туныктен ыле, — умылтарыш.

— Жап шуко эртен гынат, монден огыдал,—маньым.

— Ик гана тунеммым мондаш лиеш мо?— шыман шыргыжале.

Тыге мутланен, вес уремыш лекна да, ӧрым кӱзен, толын шуна.

— Теве мемнан пӧртна, — мане тудо, изи капкам почын, кудывечыш пурышна, йолгорно кок велне — ужар сад-пакча. Тушто олмапу-влак, тамле пушым шарен, оръеҥ ватыла моторланен шогат. Пече воктене чие вондер пеледеш.

— Айста, пурыза, — ӱжеш Евдокия Григорьевна.

— Исай Александровичым первый гана коло визымше ийыште вашлийым, — мане тудо, чесан ӱстелтӧрыш верланымекына. — Тунам кок йолташыже дене мемнан Натухаевка станицыш толын ыле. Кумытын тӱрлӧ номерым кок кече ончыктышт. Мый икымше кечынак пуным ужым. Тунам иллюзионист кидшым кӱзӧ дене шуркалын, но вӱр ыш його, йӱлышӧ смолам, пудыргышо яндам тыгыдемден «кочко», залыш вӱд толкын-влакым кондыш да молымат ыштыш. Кузе тыге кертеш манын, аптыранен шинчышым, но кенета тудын тура ончалтышыже жап гыч иллюзионист марлан лекташ ойым ыштыш. Мый келшышым. Вара мӧҥгӧ Натухаевкыш пӧртылна, ачам-авам дене мутланышна. Нунат кӧнышт. Мемнан ешна кугу ыле, индеш эрге да кум ӱдыр кушкынна. Илыш пӱрымашем тыге савырнымылан чыланат куанышт. Вара изирак сӱаным ыштышна. Тидын деч вара Шем теҥыз воктене верланыше олалаште выступатлен коштна. Ачам ден авам, изам ден шӱжарем-влак пелашемым пеш пагалат ыле. Вет тудо иллюзионист, акробат, жонглер, клоун лийын, пашам йӧратен, кид-йолжо модын веле, кеч-момат тыршен ыштен.

— Шагатдам ончыктыза, — манын, мутлан, еҥ деч порын йодын. Саде еҥ шагатшым ончаш тӱҥалеш — шагатше кӱсеныштыже уке. Тудо чот ӧрын.

— Шагатда йолташдан кӱсеныштыже,— манын Исай Александрович да воктене шогышо рвезым ончыктен. Рвезе, аптыранен, кидшым кӱсенышкыже чыка — саде еҥын шагатшым лукт еш. Чыланат, «Кузе тыге лийын?» — манын, утен каен воштылыт. Умшаж гыч мучашдыме лента-влакым луктеден, ончаш толшо деч сольмым йодын налеш да калык ончылно йӱлата ыле, а вара... тудым, нимо лийдымым озажлан пӧртылтен. Але теве кӱварыш кагазым пышта, ӧрдыж гыч изи модыш пистолет ден пистоным пудештара да саде кагазеш тул ылыжеш ыле. Эше, мутлан, пурла шӱргышкыжӧ кугу имым эркын шуралтен чыка да шола шӱргыж гыч шӱдырен лукт еш. Сценыште яндам тыгыдемден оптат. Исай Александрович тушан чараматын возеш, вара тудым оҥга дене пызырат да тушан кок еҥ шинчеш. Икмыняр жап гыч нуно кынелыт, оҥгамат налыт. Исай Александровичат тӧрштен кынелеш. Тупыштыжо ик янда пудыргым от уж, да тупшо нимо лийын огыл.

Марлан налмекше, мыйымат ятыр сомылым ышташ туныктыш. Мый первый гана мыйын шинчамлан перныш. Икмыняр секунд шӱтен, витарен ончыш. А вара, выступатлен пытарымеке, йолташ ӱдыремлан мыйым нунын деке намияш шӱден. Артист-влак тудын ачаж-аваж деран шогалыныт ыле. Мыят, нимом шоналтыде, келшышым да йолташем дене пырля ошкыльым. Вара пӧрт омсам почшаш годым. «Мый тышке молан толам»,—манын, кенета шоналтышым да мӧҥгӧ савырнен куржым. А кумшо кечын мый шке миҥышым, нуно каяш ямдылалтыт ыле.

— Евдокия, айста мемнан дене пырля каена, — Исай Александрович ойым ыштыш.

— Каем, — маньым, — да тунамак машина кузовыш кӱзен шинчым. Тыге, пеленем нимом налде, манмыла, ик платье дене тудын дене пырля коло менгге ӧрдыжтӧ улшо Варениковская станицыш кайышым.

— Тудо шинчам лумен улмаш, очыни, — маньым.

— Тыгат лийын кертын, — воштылале Евдокия Григорьевна.—Уке гын, йӧршын палыдыме еҥ дене каем ыле мо?

Исай Александрович тунамак ачам ден авамлан серышым возен колтыш. «Ӱдырдам ида йомдаре, тудо мемнан дене, таза, эсен улеш» манын увертарен. Нуно мыйым кассир ден контролерлан шогалтышт. Икмыняр сценыш Поти олаште лектым. А тушеч Краснодарыш кайышна. А вара Одесса, Полтава, Киев, Харьков, Минск, Ленинград, Владимир, Ярославль, Горький, Казань, Уфа, Свердловск, Омск, Новосибирск, Томск, Иркутск, Чита, Благовещенск, Комсомольск-на-Амуре да моло олалаште, Средний Азий ден Эрвел кундемыште лийынна. Кавказыште мемнан лийдыме ола-влак кодын огытыл, очыни. Ял ден станица, поселко-влакым шотленат от пытаре. Мемнан выступленийна нерген кажне вере газетлаште возеныт, фотоснимкым печатленыт. Тыгай материал-влакым ятыр погымо ыле, но сар жапыште йӱлатен пытарыме. Ме Исай Александрович дене латкуд ий выступатлен коштна, но южгунам изиш кӱрылтышат лиеден. Мутлан, Воронеж областьыш миенна. Тунам мый мӱшкыран ыльым. Ик ялыште пӧртым налаш логале. Тушан Лариса ӱдырна шочо. Тушто ме икмыняр тылзе илышна.

— Мӧҥгӧ каена, — мане Исай Александрович. Вара У Оръяш пӧртылна. Пелашем, чыла родо-тукымжо дене палдарыш. Мый тунам тудын шочмо ялышкыже первый гана тольым. Аваже шешкыжым ончыч шекланенрак вашлие, вара семын тудат кӧныш. Тышан ойгыш логална — Лариса ӱдырна, черланен, кенета колен колтыш. Ме пелашемын Езн шӱжарже дене олым ора вуйыш кӱзена да эре шортына ыле.

— Мом шортыда, ынде тудым от пӧртылтӧ, ида пуштылане, — манын торжаракын Исай Александровичын аваже. Тудо илышым ужшо поро ӱдырамаш ыле. Мый авам дене эре марла мутланаш тыршенам. «Авай, чывылан пыштем мо? Авай, шӱрым шолтена мо?» — манын йодмем годым тудын кумылжо лушка ыле. Вет рушла ойлен моштыдымо шоҥго еҥын шке шешкыже дене чон почын мутланымыже шуын огыл мо? «Кӱтӧ толеш, вольыкым пурташ лектам» — манамат, «Лек, лек», — манеш, шкежат почешем эркын шӱдырна ыле. Тудын ончыч шинчаже корштен, торашке пеш ужын кертын огыл, а вара эргыже эмлен тӧрлатыш.

Ойгына изиш шулымеке, Казаньыш, а тушеч Уралыш, вара Сибирьыш кайышна. Коккум ий выступатлен коштмеке, уэш У Оръяш толна, пӧртым ыштен, посна лекна. Пелашем дене пырля колхоз пашаш коштым, ударница лийым. У Оръяш Натухаевка гыч ачам — Григорий Ильич тольо. Тудат икмыняр жап колхозышто пашам ыштен илыш. Тушан Лена ӱдырна шочо.

Пелашемлан тусо климат ала-мо келшен огыл, сандене врач-влак тудлан илыме верым вашталташ темленыт. Тыге ме уэш кечывалвельш кайышна да, кумло кудымшо ийыште тышке толын, пӧртым нална, но у верыште шуко ышна иле. Эре коштын тунемше Исай Александрович калык коклаште лияш йӧратен. Пӧртешна У Оръя гычак улшо Байрамовмытын ешыштым кодышна да шкеже Йошкар-Олаште, а вара Сибирь ден Эрвел кундемыште оҥай номер-влакым ончыктен коштна. Кумло индешымше ийыште Якутийыште лийме годым Люся ӱдырна Алданеш шочо. Икмыняр тылзе тушто илышна. Исай Александрович пашазе-влак ончылно чӱчкыдын выступатлен. Вара корнына мӧҥгӧ велыш савырныш. Пӧртылмӧ годымат эре концерт-влакым ончыктенна. Тыге Башкирийыш толын шуна. У Оръяште икмыняр кече каныме к, Исай Александровичын шочмо кундемыштыже гастроль дене яллашке лектын коштна.

Поро чонан, чалемаш тӱҥалше Евдокия Григорьевна самырык годсо пиалан жапше нерген кумылын каласкала. А мый возен шинчем. Вара ончылнем ныллымше ийласе марий ялысе клуб сӱретлалте.

М. ИСИМЕТОВ.

(Мучашыже лиеш).

ИКМЫНЯР ий ончыч апрель мучашге Минеральные Воды олашке чоҥештышым, а тушеч Новороссийскыш автобус дене кудальым. Игече мотор, йӱр дене мушкылтшо вершӧр ужаргын коеш, чылажат пеледын.

Кастене, кече шичшаш годым, Новороссийскыш икмыняр менге шуде, изирак станцеш волен кодым, а вара тушеч поселкыш лектым. Ончем, ваштарешем кум тунемше толеш. Мый нуным шогалтышым да Евдокия Григорьевнан пӧртшым йодым.

— Дуся кокайын мо? — кандe шинчан вугурак рвезыже рашемдынеже.

— Кызыт тудо школышто, — вашештыш весыже.

— Теве тудо, шкежат толеш! — куанен кычкырале эн изиракше.

Кӱчыкын тӱрлӧ нерген

ЛОНДОН. Великобританийыште пийым моткочак йӧратат, но кызыт тыште айдемын ныл йолан йолташыжлан ончыч пуымо кумда правам иземдыме нерген йодыш шындалтын. Тыге темлат: осал пийым ашнаш чарыше, тыгак общественный верлаште лийме годым пийлан намордникым чикташ кӱштышӧ законым лукташ кӱлеш.

Амалже могай? Умаште ротвеллер урлык кок кугу пий Келли Линч лӱман изи ӱдырым пурын пытареныт, тудыжо чот сусырген да вара больницеш колен.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Тыште 42 ияш Кристофер Моррисым пуштмылан тудын аваж ден ачажым—Лейла ден Тэрон Моррисмытым, тыгак колышын лишыл йолташыжым—Мартин Ректорым арестоватлыме. Шке эргыштым пуштмо дене ача-ава страховка почеш 70 тӱжем долларым налаш шоненыт.

Такше Кристофер шкежат суксо лийын огыл. Пале, тудо, кугу страховой премийым налаш манын, ончычсо ватыжым да лу ияш ӱдыржым пушташ шонен.

* * *

ТОКИО. Японийысе «Фудзицу» компаний шке шотан тӱнямбал рекордым шынден —тудо моткоч шуко информацийым возыман магнитный дискым ямдылен. Рашрак умылтараш манын, каласена: дискеш 15 миллиард буквам але кугу газетеш шӱдӧ ий мучко печатлыме чыла статьям верандаш лиеш ыле. «Рекордсмен» 169 миллиметр диаметран стандартный компьютерный диск деч шке кугытшо дене нигунар ок ойыртемалт.

* * *

МАНИЛА. Филиппин столицысе полиций чаҥым кыра —пират-влак Манила лишнак осалланаш тӱҥалыныт. Нуно филиппинец да иностранец-влакын яхтыштым, колызо-влакын судныштым руалтен наледат. Кодшо кечылаште бандит-влак кугу тоннажан баржым шолыштыныт. Суднын капитанже Элисео Карайонын полицийлан увертарымыж почеш, кугу калибран дробовик дене вооружитлалтше куд пират кок буксир дене баржа дек ийын толын да тудым ӧрдыжкӧ налын каен. Полиций тыге шотла: пират-влаклан баржеш шындыме двигатель кӱлын, а корпусшым пӱчкедат да металлолом семын ужалат, очыни.

* * *

ЛИССАБОН. Португалийыште кодшо ийыште 45 тӱжем преступленийым ыштыме. [illegible] жо столицылан да тудын воктенысе кундемлан логалеш. Оружий дене кержалтын, еҥ-влакым толымо, автомобильым шолышт нангайыме, пачерым агыме случай, тыгак контрабанда да наркотик дене кылдалтше преступлений шукемыныт.

Самырык еҥ, ойыртемынак школьник-влак коклаште преступностьым кушмыжо тургыжландара. Полицейский-влак огыт сите, сандене правопорядке верч кучедалме паша окшакла. Лиссабонысо 5663 полицейский кокла гыч 30 процентше уло жапшым канцелярский паша дене эртара. 311 полицейский машинам гыч коло пылтыше гына ...

„Марийская правда" газет воза

Номерыште КПСС ЦК-н Пленумжо нерген информационный увертарымашым печатлыме.

Газет Йошкар-Оласе 25—37 избирательный округла деч республикысе депутат корпусыш пураш шонышо-влак нерген каласкала.

КПСС Марий Турек райкомын первый секретарьже А. Бахтинын статьяжым савыктыме.

«Марий АССР Верховный Советын постоянный комиссийлаштыже» увер уло.

Номерыште тыгак «СССР законопроектым каҥашена», «Память», «Театр» да моло разделлан келшыше материал-влакым лудын лекташ лиеш.

УВЕРТАРЕНА, ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30 —120 минут. 8.30 — Весела старт. 9.15 — «Васька». Худ. телефильм. 1 серий. 10.20 — Мемнан парымна. 11.05 — Тиде лийын, лийын... 11.25 — Ик шагат—йочалан. 12.25 — Коллаж. 12.30 — Жап. 15.30 — «Когда в Бансуне тает снег». Фильм-концерт. 16.00—«Этот непонятный Галимзянов». Док. фильм. 16.25 — Ф. Шуберт. 5-ше №-ан сибимоль мажор симфоний. 16.55 — Новый Зеландий нерген кинопрограмма. 17.55 — Салам, музыка. 18.25 — Коллаж. 18.30 — Жап. 19.00 — Молодежный вестник. 19.40 — Мультфильм. 20.00 — 9-ше студий. 21.00 — Жап. 21.30 — Актуальный интервью. 21.40 — Композитор В. Добрынинын творческий касше. 23.45 — Увер.

12 канал. 8.00— Гимнастика. 8.15 — Научно-популярный фильм. 8.35, 9.35 — Физика. 11 класс. 9.05 — Француз йылме. 1 ий. 10.05 — Француз йылме. 2 ий. 10.35, 11.40 — Биологий. 6 класс. 10.55 — Эрудит-влаклан разминка. 12.00 — «Хождение по мукам». Худ. телефильм. 2 серий. 13.15 — Ритмический гимнастика. 17.00 — Мультфильм. 17.20— Б. Барток. Оркестрлан концерт. 18.00 — Ритмический гимнастика. 18.30 — Жап. 19.00— Марий эл. 19.20 — «Мутым йодам». РСФСР калык депутатыш кандидат-влак дене вашлиймаш. Перерывыште (20.00) — Сайын малыза, йоча-влак. 21.00 — Экраныште — калык талант. Медведево район. 21.25 — Увертарымаш. программа. 21.30 — «Семь часов до гибели». Худ. фильм.

10 канал. 19.00 — РСФСР-ын заслуженный артистше Б. Феоктистов балалайка дене шокта. 19.10 — Таджикский ССР Гостелерадио темла. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак. 20.15 — «Карман России». Док. телефильм. 20.35 — Музыкальный телеабонемент.

КОЛЫШТСА

6.30 — Программа, игече. 6.32 — «Ужара» радиостанций. 6.52 — Газет обзор. 7.30 — Увер. 7.45 — Б. Белов...

СПОРТ СПОРТ

Кызыт кокымшо улыт

Йошкар-Оласе «Политехникын» баскетболисткыже-влак икымше лигыш («А» класс) логалшаш верч черетан турышто модыныт. Нуно Пермьыште верысе «Учитель» клуб дене вашлийыныт. Тиде команда подгруппышто кызыт икымше верыште кая.

Мемнан спортсменкыма-влак кок матчыштат модын колтеныт—79:114 да 81:101 счет дене.

Тыге гынат «Политехника» тачеш кокымшо верым куча. Марий политехнический институтын баскетболисткыже-влак ончыкыжо ты позицийым арален коден кертыт мо? Вашмутым вучаш жап шуко огеш кӱл. 17-18 февральыште команда мӧҥгыштӧ Горькийысе «Колос» дене вашлиеш. Тылеч ончыч соперница-влак ик очко гыч пайленыт ыле.

С. СЕРГЕЕВ.

Теве тыге!

... далтын. Шымлу кок килограм ...

Йодса— вашештена ЛИМОНЫМ КУЗЕ КУШТАШ?

Пагалыме редакций, мый тевe мом йоднем. Ала пӧлемыште лимоным ончен кушмо нерген материалым печатледа ыле?

ИВАНОВ.

Морко район, «Дружба» колхоз.

МАГАЗИНЫШТЕ але пазарыште налме сорт лимон пӧлемыште кушташ келшыше огыл. Конешне, кичкыжым ӱдаш лиеш. Чӱчкыдынак еҥ-влак тыгак ыштат. Но саскаҥым пешыжак огыт уж. Южышын ...

... кужу жап ок пелед. Тиде йӧн деч кораҥаш прививка гына полша. Вес семынже, кичке гыч кушшо вургыш але укшышкыжо саскам пуышо кушкылын лышташнержым уштарен шындыман. Прививкылык материал уке гын, кичке гыч кушшо толашыме пашан пайдаже уке дене иктак.

Ойлыманат огыл, саскам пуышо кушкылым вурго пӱчкыш (черенок), ужш мучаш дене шукемдаш утларак сай. Пӧлемыш пыйдаш «мейер» ...

... лым почта дене колтылеш. Но шуко йодмаш пурымылан кӧра черетым вучен шукташ йӧсӧ, тудын марте ятыр ий эрта. Тыгеже ӱшан палыме еҥ-влаклан веле.

Иктаж йӧн дене шындышаш материалым мумо гын, умбакыже кузе лияш? Эн ончычак кӱлеш сай рок. Чын, опытник-влакын ойлымышт почеш, лимон тудыжым пешыжак ок ычалтыл, а такше тыгай составан лийшаш: ...

... гемденрак пыштат. Умбакыже ошмам але саде рокымак шавалтат, южгунамже пӱчкышым так керын шындат. Но кеч-кунамат янда банке дене леведыт. Тидыже кошкымо деч арала. Ныл-вич арня гыч у лышташ лекмеке, банкым кораҥдыман. Вурго пӱчкыш дене шындыме лимон пылымше-визымше ийыште саскам пуаш тӱҥалеш. Шым-кандаш ияшыч тудо ятырак лиеш.

Цитрус тӱшкаш пурышо кушкыл кокла гыч лимон эн чот вӱдым йӧрата. Но тудым утыждене опташ ок йӧрӧ. Шавыштш вӱдым левыкташ кӱлеш. Тунам лышташат ...

шеч Новороссийскыш автобус дене кудальым. Игече мотор, йӱр дене мушкылтшо вершӧр ужаргын коеш, чылажат пеледын.

Кастене, кече шичшаш годым, Новороссийскыш икмыняр менте шуде, изирак станцеш волен кодым, а вара тушеч поселкыш лектым. Ончем, ваштарешем кум тунемше толеш. Мый нуным шогалтышым да Евдокия Григорьевнан пӧртшым йодым.

— Дуся кокайын мо? — канде шинчан кутурак рвезыже рашемдынеже.

— Кызыт тудо школышто, — вашештыш весыже.

— Теве тудо, шкежат толеш! — куанен кычкырале эн изиракше.

— Аиста, пурыза, — ужеш Евдокия Григорьевна.

— Исай Александровичым первый гана коло визымше ийыште вашлийым, — мане тудо, чесан ӱстелтӧрыш верланымекына. — Тунам кок йолташыже дене мемнан Натухаевка станицыш толын ыле. Кумытын тӱрлӧ номерым кок кече ончыктышт. Мый икымше кечынак нуным ужым. Тунам иллюзионист кидшым кӱзӧ дене шуркалыш, но вӱр ыш його, йӱлышӧ смолам, пудыргышо яндам тыгыдемден «кочко», залыш вӱд толкын-влакым кондыш да молымат ыштыш. Кузе тыге кертеш маныт, аптыранен шинчышым, но кенета тудын тура ончалтышыже

ве кӱварыш кагазым ...

молыш пистолет ден пистоным пудештара да саде кагазеш тул ылыжеш ыле. Эше, мутлан, пурла шӱргышкыжӧ кугу имым эркын шуралтен чыка да шола шӱргыж гыч шӱдырен луктеш. Сценыште яндам тыгыдемден оптат. Исай Александрович тушан чараматын возеш, вара тудым оҥга дене пызырат да тушан кок еҥ шинчеш. Икмыняр жап гыч нуно кынелыт, оҥгамат налыт. Исай Александровичат тӧрштен кынелеш. Тупыштыжо ик янда пудыргым от уж, да тупшо нимо лийын огыл.

Марлан налмекше, мыйымат ятыр сомылым ышташ туныктыш. Мый первый гана

дын выступатлен. Вара корнына мӧҥгӧ велыш савырныш. Пӧртылмӧ годымат эре концерт-влакым ончыктена. Тыге Башкирийыш толын шуна. У Оръяште икмыняр кече канымек, Исай Александровичын шочмо кундемыштыже гастроль дене яллашке лектын коштна.

Поро чонан, чалемаш тӱҥалше Евдокия Григорьевна самырык годсо пиалан жапше нерген кумылын каласкала. А мый возен шинчем. Вара ончылнем ныллымше ийласе марий ялысе клуб сӱретлалте.

М. ИСИМЕТОВ.

(Мучашыже лиеш).

СПОРТ СПОРТ

Кызыт кокымшо улыт

Йошкар-Оласе «Политехникын» баскетболисткыже-влак икымше лигыш («А» класс) логалшаш верч черетан турышто модыныт. Нуно Пермьыште верысе «Учитель» клуб дене вашлийыныт. Тиде команда подгруппышто кызыт икымше верыште кая.

Мемнан спортсменкына-влак кок матчыштат модын колтеныт — 79:114 да 81:101 счет дене.

Тыге гынат «Политехника» тачеш кокымшо верым куча. Марий политехнический институтын баскетболисткыже-влак ончыкыжо ты позицийым арален коден кертыт мо? Вашмутым вучаш жап шуко огеш кӱл. 17-18 февральыште команда мӧҥгыштӧ Горькийысе «Колос» дене вашлиеш. Тылеч ончыч соперница-влак ик очко гыч пайленыт ыле.

С. СЕРГЕЕВ.

Теве тыге!

Наталья Долгушева ден Ирина Мищенко спортышто илышыштым дзюдо дене кылденыт. Тӱрлӧ соревнований деч вара сеҥыше але призер-влак коклаште лӱмышт эре чӱчкыдынрак йоҥга. Тренер С. Гуляевын воспитанницыже-влак мастарлык кӱкшытыш ий еда ӱшанлын нӧлталтыт.

Долгушева шукерте огыл профсоюз-влак ВДФСО Всесоюзный советын чемпионатыштыже таҥгасен. Тушто элысе эн тале спортсменка-влак ончыл верыш лекшаш верч ӱчашеныт. Житомир олаште мемнан дзюдоисткына кок медаль дене палемдалтын. Шымлу кок килограмм марте нелыт категорийыште Наталья ондак ший медалян призер лийын, абсолютный нелыт категорийыште кумшо верыш лектын. Но тиде чыла огыл. Долгушева СССР спорт мастерлан нормативым шуктен.

Ирина йолташ ӱдыржат специалист-влакын шинчашкышт логалын. Тудо Киевыште лийше СССР чемпионатыште ойыртемалтын. Кудло ик килограмм марте нелыт категорийыш пурышо спортсменка-влак тӱшкаште бронза медаль дене палемдалтын. Да Наталья семынак СССР спорт мастер лийын.

Б. ВИКТОРОВ.

Йодса — вашештена

ЛИМОНЫМ КУЗЕ КУШТАШ?

Пагалыме редакций, мый теве мом йоднем. Ала пӧлемыште лимоным ончен куштымо нерген материалым печатледа ыле?

ИВАНОВ.

Морко район, «Дружба» колхоз.

МАГАЗИНЫШТЕ але пазарыште налме сорт лимон пӧлемыште кушташ келшыше огыл. Конешне, кичкыжым ӱдаш лиеш. Чӱчкыдынак еҥ-влак тыгак ыштат. Но саскажым пешыжак огыт уж. Южыжын тидлан чытышыжат ок сите. 15—18 ий тиде шагал мо? Тыгодымжат ӱшан эрежак ок шукталт. Исыр кушкылым ик вере гына огыл ужаш перна. Вондо кушкеш, шуйна, а озажым чапле сий дене ок куандаре.

Да адакше пашаже могай сорт улмаште веле огыл, тыгак тиде кушкылын биологический ойыртемыштыже. Тудыжо тыгай: кичке гыч куштымо лимон вондо кужу жап ок пелед. Тиде йӧн деч кораҥгаш прививка гына полша. Вес семынже, кичке гыч кушшо вургыш але укшышкыжо саскам пуышо кушкылын лышташнержым уштарен шындыман. Прививкылык материал уке гын, кичке гыч кушшо толашыме пашан пайдаже уке дене иктак.

Ойлыманат огыл, саскам пуышо кушкылым вурго пӱчкыш (черенок), укш мучаш дене шукемдаш утларак сай. Пӧлемыш шындаш «мейер», «павловский», «новогрузинский» сорт-влак келшат. Нуным мемнан деч утларак йӱштӧ велнат ончен куштат.

Но тыгай сортшым кушто муаш? Кундемыштына лимонлык материалым ямдылыше питомник сынан организаций уке. Чылажат любительский йӧн дене шукталтеш.

Горьковский областьысе Богородск олаште плодопитомнический совхоз уло. Тудо кертмыж семын материалым почта дене колтылеш. Но шуко йодмаш пурымылан кӧра черетым вучен шукташ йӧсӧ, тудын марте ятыр ий эрта. Тыгеже ӱшан палыме еҥ-влаклан веле.

Иктаж йӧн дене шындышаш материалым мумо гын, умбакыже кузе лияш? Эн ончычак кӱлеш сай рок. Чын, опытник-влакын ойлымышт почеш, лимон тудыжым пешыжак ок кычалтыл, а такше тыгай составан лийшаш: ныл ужаш — шӱйшӧ лышташ рок, кок ужаш — сӧрем рок, кок ужаш — компост рок, кок ужаш — ошма, тыярракак шӱйшӧ терыс да пел ужаш тыгыдемдыме шӱй. Ате пундашке ракыводым, шлакым, кӱ але кермыч пудыргым, коҥга гыч погымо шӱйым оптат пайдале. Апшаткудысо горн гыч налме кӱртньӧ косам ешарымат келша, маныт.

Чыла ямдылен шуктымеке, ныл-вич лышташнеран вурго пӱчкышым рокыш келгемдерак пыштат, умбакыже ошмам але саде рокымак шавалтат, южгунамже пӱчкышым так керын шындат. Но кеч-кунамат янда банке дене леведыт. Тидыже кошкымо деч арала. Ныл-вич арня гыч у лышташ лекмеке, банкым кораҥдыман. Вурго пӱчкыш дене шындыме лимон пылымше-визымше ийыште саскам пуаш тӱҥалеш. Шым-кандаш ияшын тудо ятырак лиеш.

Цитрус тӱшкаш пурышо кушкыл кокла гыч лимон эн чот вӱдым йӧрата. Но тудым утыждене опташ ок йӧрӧ. Шавышаш вӱдым левыкташ кӱлеш. Тунам лышташат, саскалыкат огыт його. Кушкыллан тыгак жапын-жапын вӱдым пожыман. Тидат лышташын тӱсшым вашталтыме деч арала да сайын одарланаш полша.

Лимон вондо утыжым ынже шуйно, а утларак ладыра лийже манын, парчажым, укш мучашлажым пӱчкедат. Тыгай годым нуным шындышаш материал семынат кучылташ лиеш.

Е. АФАНАСЬЕВ.

ыт. Судыш капитанже Элисео Карайонын полицийлан увертарымыж почеш, кугу калибран дробовик дене вооружитлалтше куд пират кок буксир дене баржадек ийын толын да тудым ӧрдыжкӧ налын каен. Полиций тыге шотла: пират-влаклан баржеш шындыме двигатель кӱлын, а корпусшым пӱчкедат да металлолом семын ужалат, очыни.

* * *

ЛИССАБОН. Португалийыште кодшо ийыште 45 тӱжем преступленийым ыштыме. Тышеч пеле наре ужашыже столицылан да тудын воктенысе кундемлан логалеш. Оружий дене кержалтыш, еҥ-влакым толымо, автомобильым шолышт налташ йыме, пачерым агыме случай, тыгак контрабанда да наркотик дене кылдалтше преступлений шукемыныт.

Самырык еҥ, ойыртемынак школьник-влак коклаште преступностьын кушмыжо тургыжландара. Полицейский-влак огыт сите, сандене правопорядке верч кучедалме паша окшакла. Лиссабонысо 5663 полицейский кокла гыч 30 процентше уло жапшым канцелярский паша дене эртара. 311 полицейский машина гыч коло нылытше гына йӱдшӧ-кечыже патрулироватлаш кучылталтеш.

* * *

ДАР-ЭС-САЛАМ. Танзанийысе полиций Танга портовый ола лишнысе пзи островышто 800 утла слон бивеньым муын. Векат, нуным шолып ужалаш да тыге кугу оксам ышташ шоненыт. Кызыт преступник-влакым кычалыт. Ончылгоч шотлымо почеш, мумо нине луын акышт — 300 тӱжем доллар.

(ТАСС).

... Француз йылме. 2 кл. 10.25. 11.40 — Биологий. 6 класс. 10.55 — Эрудит-влаклан разминка. 12.00 — «Хождение по мукам». Худ. телефильм. 2 серий. 13.15 — Ритмический гимнастика. 17.00 — Мультфильм. 17.20 — Б. Барток. Оркестрлан концерт. 18.00 — Ритмический гимнастика. 18.30 — Жап. 19.00 — Марий эл. 19.20 — «Мутым йодам». РСФСР калык депутатыш кандидат-влак дене вашлиймаш. Перерывыште (20.00) — Сайын малыза, йоча-влак. 21.00 — Экраныште — калык талант. Медведево район. 21.25 — Увертарымаш. программа. 21.30 — «Семь часов до гибели». Худ. фильм.

10 канал. 19.00 — РСФСР-ын заслуженный артистше Б. Феоктистов балалайка дене шокта. 19.10 — Таджикский ССР Гостелерадио темла. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак. 20.15 — «Карман России». Док. телефильм. 20.35 — Музыкальный телеабонемент.

КОЛЫШТСА

6.30 — Программа, игече. 6.32 — «Ужара» радиостанций. 6.52 — Газет обзор. 7.30 — Увер. 7.45 — В. Белов. «Макар пӱя». Ойлымаш. 8.25 — «Марла мутланаш тунемына» радиошкол. 8.40 — «Соты вик» ансамбльын концертше. 8.55 — Увертарымаш. 18.00 — Увер. 18.10 — «Спорт верч йӱкем пуэм!» Депутатыш кандидат-влак нерген каласкалена. 18.30 — Увер.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр (Кугу зал)

«Стеклянный лабиринт» — 9.30, 13.30, 18, 21.50. «Влюбленный мужчина» — 11.30, 15.40, 20.

«РОССИЯ» кинотеатр (Изи зал)

«Мария Мирабела в Транзистории» — 10, 14 (йоча сеанс). «Вспышка» — 11.40, 20.40. «Всех за решетку» (1 да 2 серий) — 16, 18.20.

«ЭРВИЙ» кинотеатр

«Боны и покой (кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 11, 16, 20.50. «Зита и Гита» (1 да 2 серий) — 13, 18.05.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр

«Хон Гиль Дон» — 9, 14, 21.30. «Месть и закон» (1 да 2 серий) — 11.20, 18.50. «Клич свободы» (1 да 2 серий) — 16.10.

«РЕКОРД» кинотеатр

«Пугало из чердачного окна» — 9, 14.30. Мультфильм киносборник — 10.40. «Дежа вю» — 12.10, 16.30, 18.50, 21.

«МИР» кинотеатр

«Дежа вю» — 11.30, 18.20, 20.30. «В крайнем случае я тебе ничего не скажу» — 14. «Брак с выходными днями» — 16.

«ШӰМ-ЧОН ПАЙРЕМ»

Илышын вашталт толмыж дене пырля рӱдӧ олаштына марий калык шке шочмо йылмыж дене мутланаш вожылмым чарнен. Кызыт ола уремлаштат, тӱрлӧ погынымашлаштат марла ойлышо-влакым чӱчкыдынак колаш лиеш. Марий-влак пырля чумырген «Марий касым» эртарат.

А кодшо шуматкечын В. И. Ленин лӱмеш культура дворецыште «Шӱм-чон пайрем» фольклор кас эртыш. Мутат уке, тыгай касын кӱлешлыкше икымше погынымашыштак рашеме. Тыште, пырля чумырген, гармонь почеш марла муралтен, кушталтен колташ кумылан-влак ятыр ыльыч. Фольклор касыш чумыргышо-влаклан филологий наука кандидат, МарНИИ пашаеҥ В. А. Акцорин марий фольклор нерген шуко оҥайым каласкалыш. Вара «Кумыл» фольклор ансамбльын «Шернур вел сӱанжым» йӧратен ончышт. Марий телевиденийын пашаеҥже А. Барцев гармонь дене Медведево вел куштымо да муралмо сем-влакым йоҥгалтарыш.

Мучашлан иктым каласена. В. И. Ленин лӱмеш культура дворецыште «Шӱм-чон пайрем» фольклор кас кумылан-влакым кажне шуматкечын алал кумылын вучаш тӱҥалеш.

В. ЯМБАРЦЕВ.

«Шӱм-чон пайрем» фольклор кас вуйлатыше.

Снимкыласе: гармонист, шокталте, тӱмырзӧ, пералте; марла куштымаш.

И. РЕЧКИНЫН фотожо.

Редакцийын адресше:

424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20

Талукышто 300 номер лектеш.

Тираж 17 412.

Газетын индексше 52710

Телефон-влак:

Редактор — 5-08-40

Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26

Приемный — 5-37-91

Ответственный секретарь — 5-35-73

Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:

Партийный илыш — 5-53-18

Идеологический — 5-54-34

Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89

Аграрный — 5-29-77

Совет паша да быт — 5-42-22

Культура, литература да искусство — 5-08-64

Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72

Кусарыше — 5-39-55.

Увертарымаш — 5-39-44

Газетын собкоржо-влак:

У Торъялыште — 9-15-19.

Моркышто — 9-16-86

Звениговышто — 9-22-83.

Оршанкышто — 2-17-38.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже

424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.

Э—00411. Заказ 1083.